

Матеріали
Всеукраїнського форуму

**НАЦІОНАЛЬНА
ІДЕНТИЧНІСТЬ:
ФРОНТ І ТИЛ**

Львів - 2024

Державна установа
«Науково-методичний центр
вищої та фахової передвищої освіти»
Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Матеріали
Всеукраїнського форуму

«Національна ідентичність: фронт і тил»

ЛЬВІВ – 11.04.2024 р.

УДК 37:177+37.011.33:159.923.2

Національна ідентичність: фронт і тил: матеріали Всеукраїнського форуму /
[упор. Олеся Смолінська, Тетяна Купчак]. Львів : ЛПУВМБ імені С.З.
Гжицького, Київ : ДУ «Науково-методичний центр вишої та фахової
передвищої освіти», 2024. 55 с.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Львівського національного
університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
(протокол № 6 від 26.06.2024р.)

Збірник містить ключові теми панельних дискусій Всеукраїнського форуму
«Національна ідентичність: фронт і тил», що відбувався 11 квітня 2024 року у
Львівському національному університеті ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С.З. Гжицького. За результатами роботи Форуму його
учасники підвищили власну кваліфікацію у соціокультурній роботі в закладах
освіти.

Репрезентовані матеріали стануть в нагоді тим, хто працює з молоддю в плані
національного виховання, а також вчителям, методистам, авторам програм і
підручників, науковцям, викладачам, здобувачам закладів професійної та вищої
освіти, управлінням, політикам.

**Всі матеріали друкуються в авторській редакції. За достовірність
викладеної інформації та дотримання вимог академічної доброчесності
несуть відповідальність автори.**

ПРОГРАМА ФОРУМУ

Пленарне засідання

Вітальне слово - Іван Парубчак в.о.ректора ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького, професор

Вітальне слово отець Віталій Караман студентський капелан ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького

Вітальне слово Тетяна Іщенко директор Науково-методичного центру вищої та фахової передвищої освіти

Хедлайнер форуму Миростав Маринович український громадський діяч, член-засновник Української Гельсинської групи, дисидент і політв'язень часів СРСР, засновник та голова амністійного руху в Україні, філософ, релігієзнавець, публіцист, проректор Українського католицького університету у Львові. «Особливості української ідентичності й націстворення».

Робота секцій

1. Семіотика українського фольклору

Модератор Тетяна Купчак – керівник відділу соціально-культурного розвитку ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького, Заслужений працівник культури України

Ірина Лепеха – завідувач науково-методичного кабінту соціально-гуманітарної освіти Науково-методичного центру ВФІО

Ганна Сокіл – український фольклорист, доктор філологічних наук, професор кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка. «Категорія геройчного в народних піснях національно-визвольної боротьби»

Людмила Зборовська – фольклористка, учасниця фольклорного гурту «Коралі». «Фольклор – традиція і сьогодення. Шляхи збереження і розвитку»

Тетяна Купчак – керівник відділу соціально-культурного розвитку ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького, Заслужений працівник культури України. «Становлення творчої особистості засобами фольклору» (з досвіду роботи)

2. Етос української духовності

Модератор Олеся Смолінська – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри філософії та педагогіки ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького

Надія Гапон – доктор філософських наук, професор кафедри психології Львівського національного університету імені Івана Франка. «Яким Ярема про соціальну психіку народу: психолого-педагогічний аспект»

Дмитро Козубовський – заслужений працівник освіти, Вижницький коледж прикладного мистецтва імені В.Ю. Шкрібляка. «Формування української національної ідентичності, патріотичних почуттів засобами нематеріальної культури українського народу»

Віталій Караман – студентський капелан ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького. «Віра – основний засіб збереження української національної ідентичності»

Олеся Смолінська – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри філософії та педагогіки ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького. «А бій не олуєнав...»

Надія Кубрак – доцент кафедри маркетингу ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького. «Національно-патріотичне виховання молоді»

3. Символи українського декоративно-ужиткового мистецтва

Модератор Ольга Заверуха – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри філософії та педагогіки ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького

Юрко Волошак – прозаїк, есеїст, журналіст; архітектор, мандрівник-писар козацької чайки «Пресвята Покрова», громадський діяч

Олена Лісова – заступник директора з виховної роботи викладач української мови та культурології, викладач вищої категорії, викладач-методист Комунального закладу «Костянтинівський медичний фаховий коледж»

ЗМІСТ

МАРИНОВИЧ М. Особливості української ідентичності та націєтворення.....	6
ВІДЛІНА С. Використання національних мотивів при створенні спільнотного одягу.....	19
ДАЦУН В. Етнокультурна складова декоративно-ужиткового мистецтва як засіб формування національної свідомості у студентів закладів фахової передвищої мистецької освіти.....	22
ДРОБОТУН І. Роль драматичної поеми Олександра Олеся «Ніч на полонині» у формуванні національної самосвідомості та патріотичних цінностей молодого покоління.....	25
КАРАМІН В. Віра – основний засіб збереження української національної ідентичності.....	28
КАРПЕНКО С. Внесок Михайла Грушевського в українське казкознавство.....	31
КОЗУБОВСЬКИЙ Д. Формування української національної ідентичності, патріотичних почуттів засобами культури української спадщини.....	35
КУБРАК Н. Національно-патріотичне виховання молоді у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану.....	39
КУПЧАК Т. Роль фольклору у державотворчих процесах.....	42
ЛІСОВА О. Впровадження проекту «Українська вишивка – оберіг для нації» як форми виховання національної свідомості та духовної основи особистості.....	45
СМОЛІНСЬКА О. А бій не одушиав.....	48
ТАРАБА Т., БАТУРІНА В. Митець великої національної віри.....	50
ЦВІЦІ-ГРОМ О. Весільний фольклор Західного Полісся: від символіки до регіональної ідентичності.....	53

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ Й НАЦІЄТВОРЕННЯ

Я би назвав свою тему ще інакше: «Зміна ракурсу бачення України як вимога часу», оскільки маю таке відчуття, що інерція в нашему баченні українських і світових проблем дуже небезпечна. Як слушно підмітила Анна Дерев'янко, «найбільшою небезпекою в часи турбулентності є не сама турбулентність, а інерційне діяння за вchorашньою логікою»¹.

Особливості української ідентичності

Спершу – один парадокс. За словами Ярослава Грицака, історики твердять, що у ХХ ст. українське питання стало центральним². Британський історик Домінік Лівен: «Більш за все інше Перша світова війна залежала від долі України». Тімоті Снайдер: «Гітлер та Сталін пов'язували свої плани на світове панування з контролем над Україною та її ресурсами». А директор Всесвітньої продовольчої програми ООН Девід Бізлі торік заявив, що коли не будуть відновлені поставки українського врожаю, світові загрожує пекло на землі.

І водночас Україну знали в Європі чи не найменше. Українська ідентичність в очах світу була невиразною. Народ не був суб'єктом своєї долі. Голосу України в Європі не було чутно, а самі українці не мали змоги активно пояснювати себе світові. Українці знали, що вони – європейці, але довести це не могли.

Все почало мінятися на Помаранчевій революції та Революції гідності, і, реагуючи на них, головний редактор «Газети виборчої» у Польщі назвав їх «втіленням європейських цінностей». Ці слова Адама Міхніка були тоді дуже важливими для майданівців. Проте зміни в питаннях ідентичності відбуваються дуже повільно, отож в очах навіть найближчих сусідів український народ донедавна був позбавлений суб'ектності. Ось документальний доказ: на Мюнхенському безпековому форумі 2020 року так звана «Євроатлантична група лідерів безпеки» у спільній заявлі під назвою «Дванадцять кроків до більшої безпеки в Україні та євроатлантичному регіоні» запропонувала безпрецедентне:

започаткувати всеукраїнський загальнонаціональний діалог щодо визначення нової ідентичності України, який врахує погляд сусідів України, включно з Росією, Польщею та Угорщиною³.

От просто уявіть собі, як поляки сприйняли би фразу:

започаткувати всепольський загальнонаціональний діалог щодо визначення нової ідентичності Польщі, який врахує погляд сусідів Польщі, включно з Німеччиною, Росією та Україною.

¹ Anna Derevyanko, Why entrepreneurs will define the future of Ukraine // <https://agenda.weforum.org/2015/06/why-entrepreneurs-will-define-the-future-of-ukraine/>

² Всі цитати взяті зі статті Ярослава Грицака «90 секунд до півночі» / <https://nv.ua/ukr/opinion/epokalipsis-nablizhayetsya-gricak-rozrovin-yak-viyuna-v-ukrajini-zminit-maybutnye-svitu-50362204.html>

³ «На сайті Мюнхенської конференції повернули скандальний план "завершення війни в Україні"» // <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/02/15/7106421/>

Зрозуміло, що для поляків це був би абсурд. Отож українці в очах іноземців донедавна були позбавлені ідентичності, або, в кращому разі, ця ідентичність для них була невизначеною. Та й Путін сприймав недосконалу українську демократію як безлал, а нашу неувиразнену ідентичність – як зіпсовану російську. Й сумна іронія полягає в тому, що Росія і взялася виконувати це побажання західних експертів на свій лад, вивіши війська для підсилення свого твердження, що «росіяни та українці – це один народ». Отож треба було українцям спромогтися на жертву, щоб довести, що ми маємо суб'єктність, і виборювати собі право на свій незалежний голос.

Отже впору повторити запитання Володимира Яворівського: «Що ж ми за народ такий?». Які особливості української ідентичності не дозволяють чітко окреслити її?

Мозаїчність

Відомо ще з княжих часів, що наша ідентичність – не гомогенна, а мозаїчна, плуралістична. Всі ми пам'ятаємо з курсу історії про феодальну роздробленість Київської Русі і про знаменитий плач Ярославни. Це проявляється емпірично в усі віки. І ще донедавна ми сприймали цю мозаїчність як Божу кару, бо вона була незмінною причиною наших історичних поразок у той час, коли суспільними домінантами були уніфіковані імперії. І плач Ярославни тривав донедавна! Створити свою власну імперію роздрібнені українці не мали ніякого шансу.

Тому ми прагнули, як юдеї в середині ХХ століття, позбутися своїх особливостей і стати «такими, як усі». І тут мені подобається паралель із долею Ізраїля. Єврейський мислитель Бен Барух висловив це надзвичайно промовисто: «Облиште мене скаже Ізраїль облиште мене! Не хочу бути світлом для язиків (народів)! Не хочу бути царством для священиків!»⁴. Так і ми поколіннями співали відому молитву «Боже, нам слість подай!», розуміючи під цією єдністю гомогенність, однорідність, однаковість «від Сяну до Дону». Адже довкола нас вигравали передусім ті народи, які або були моноетнічними, або долали свою розмаїтість єдиною імперською матрицею, а тому й виглядали єдиними. А Бог такої гомогенної єдності нам не давав, вичікуючи, коли ми нарешті усвідомимо, що наш шлях – це «єдність у багатоманітті», і що це не фатум наш, а благо.

Усвідомлювати це ми почали тільки на наших Майданах, коли зі здивуванням побачили біля себе тих, кого традиційно вважали якщо не ворогами, то підозрілими суперниками. Це Бог через Майдани подарував нам оте «чуття єдиної родини». На українських майданах вільно звучали християнські, юдейські й мусульманські молитви, а розмаїтість етнічної палітри вражала. А першими героями Небесної сотні стали етнічний вірменин Сергій Пігоян і білорус Михайло Жизневський. Це вже згодом стало відомо, що в той самий день отримав смертельні поранення і уродженець Львівщини

⁴ Бен Барух. День начинается с ночи // Евреи и еврейство: Сборник историко-философских эссе / сост. Рафаил Нудельман. Иерусалим: Гешер-Алия 1991, с. 271 (далі – Евреи и еврейство).

Роман Сенік. Так Майдани стали важливою школою політичної нації, пам'ять про яку вже не стерти ніколи.

Отож Україна сьогодні переживає зasadничі зміни, а це спонукає нас змінити також і формулу нашої єдності. Раніше – єдність передбачала гомогенність: «Все буде як Галичина – або все буде Донецьк». Тепер, оскільки ми усвідомлюємо, що наша мозайчність нікуди не дінеться, наша єдність можлива лише в «єдності у багатоманітті».

Ще більше це проявилося в час широкомасштабної війни. Прагнучи зловживти нашими мовними і регіональними відмінностями, Путін, навпаки, сприяв дивовижній національній консолідації українців. Але консолідація не означає гомогенізацію. Мозайчність нашої ідентичності залишилася і надалі. Отож можна легко припустити, що після закінчення війни ми знову сперечатимемося довкола своїх відмінностей. Мало того, вибухнуть усі випадки втоми один від одного та взаємного невдоволення, які проявилися під час масового переміщення населення і сьогодні ще «затиснуті під лавку». Адже регіональні відмінності у поведінковій культурі виявилися не лише величими, а й конфліктогенними.

Отож небезпека очевидна, й тут допомогти можуть три речі. По-перше, пам'ять про отой дивовижний досвід національної згуртованості. Ми всі маємо бути активними носіями й відтворювачами цієї згуртованості. По-друге, активна політика держави й громадських організацій щодо лікування згаданих ран. Потрібна буде самореабілітація суспільства.

Але є ще й по-третє. Митрополит Андрей Шептицький свого часу говорив, що Україна має бути «тілом, оживленим одним духом». Що ж, тут важливо, що слово «тіло» якраз і передбачає множинність членів, кожен із яких виконує відповідальну функцію. Тобто наша національність розмаїтість з цілком легітимною. До того ж «оживленість одним духом» зовсім не означає відсутність діалогічності. У хоровому мистецтві прекрасно знають оцей ефект, як можна співати поліфонічним багатоголоссям і водночас триматися однієї тональності. Ниніша війна витворила дивовижний ефект отіс «оживленості одним духом», коли вся активна частина українського суспільства була в одну мить наелектризована одним прашенням захистити країну. Причому без команди згори, а воєстину, вживаючи вислів Митрополита, «з внутрішньої життєвої сили розвинулась». Отож не конче співати в унісон можна співати й поліфонічним багатоголоссям. Але ключ у тому, щоб співати в одній тональності!

Можна окреслити те саме з допомогою іншого образу: наша національна ідентичність завжди буде мозайчною, проте завдання в тому, щоб це була саме цілісна мозаїка! Тобто шкельця можуть бути різними, але сукупний образ, ними утворений, має бути один.

Мережевість

Мозайчність української ідентичності майже детермінує виразну мережевість нашого суспільства. В Україні сильними є не вертикальні, а горизонтальні. Це виразно проявилося, скажімо, під час післявоєнних українських

революцій. Майдан – це конгломерат багатьох низових груп, або сотень, які розміщувалися в окремих наметах і жили своїм окремим життям. Консолідувались вони довкола однієї дії тоді, коли з'являлася одна велика мета. До речі, за тим самим принципом формувалася і козацька Січ.

Я особисто не зразу усвідомив значення цієї мережевості. Зразу після завершення Революції Гідності, тобто у березні 2014 року, мені випала нагода виступити на Правлінні National Endowment for Democracy у Вашингтоні й розповісти про досвід нашої Революції. Там я, зокрема, висловив жаль, що в результаті Революції українцям не вдалося сформувати одну революційну партію, яка могла би перебрати владу й успішно провести реформи – так, як це зробила, скажімо, польська «Солідарність». Тоді я висловив своїм стухачам припущення, що вся справа в нашій національній схильності до «отаманщини», тобто до нашого невміння підпорядковуватися волі одного командира. Недарма в українців є прислів'я: «Де два українці, там три гетьмани».

Проте американці заусміхалися й не погодилися зі мною. Вони переконали мене, що всі сучасні протестні рухи, як-от: рух Оссіру в Нью-Йорку, «парасольковий» рух у Гонконзі й навіть учасники «мусульманської весни» не терпіли над собою єдиного керівництва. Висновок: це не особливості якихось етносів, а особливість епохи. Ми живемо в час, коли головними є не горизонталі, а вертикалі. І в таку споху українці нарешті здобувають свої еволюційні шанси, бо вони вписуються в неї.

Українське суспільство складається з численних маленьких нестійких асоціацій, які досить важко піддаються централізованому управлінню. Але як тільки з'являється одна велика мета – вийти на Майдан або перемогти у війні, стається справжнє чудо, і всі ці різноспрямовані осередки вмить консоліduються й набувають одного вектора дії. Причому стається це не через волю одного автократа, а через внутрішній резонанс в самому суспільстві. Саме це і сталося тепер на початку російсько-української війни, і враженим був увесь світ.

Інший приклад подивіться, як органічно сприйняли ЗСУ натівську модель ініціативності низових командирів у війську. Я не хочу ідеалізувати ситуацію в нашому війську, але ця сприйнятливість українців до згаданої моделі очевидна.

Зі слів відомого британського аналітика Джеймса Шерра: «Росія – країна з сильною державою і слабким громадянським суспільством. Україна – країна зі слабкою державою і сильним громадянським суспільством». Ці слова дають гарні рамки для аналізу того, як проявляється наша ідентичність. Бо імпульси відливу в Україні насправді йдуть не від держави до громадянського суспільства, а навпаки. Приклад волонтерського руху, який у критичний момент порятував Українську державу.

Але коли я віддаю належну шану волонтерському рухові, то тут не йдеться про те, що ми маємо в суспільстві підмінити державу, створити «державу в державі». По-перше, це неможливо, а по-друге, це було б і шкідливо. У громадянського суспільства, зокрема у волонтерського руху, є завдання значно важливіше: змусити державу бути ефективною.

Принагідно згадаю ще один, тепер уже кумедний приклад. Десь пів року тому я прочитав, що в Росії хтось почав погрожувати: мовляв, російська армія знищить «Центральное управление волонтерского движения в Украине». Це просто чарівний анекdot, який свідчить про цілковите нерозуміння того, що Україна – не Росія.

Тепер ішо кілька слів про отой згаданий мною суспільний резонанс. Можна з усією певністю сказати, що цей резонанс діє лише за надвисоких температур суспільних криз і не діятиме, коли температури спадуть. Апеляції до воєнного часу нічого не дадуть: резонанс поволі зникатиме. Але може з'явитися спокуса підмінити його авторитарним «скріпленням вертикалі». Зокрема, і влада може ностальгійно згадувати безконкурентність воєнного часу. І тоді ми програємо, причому картину цієї поразки точно описав о. Андрій Зелінський:

Зараз важко уявити, якою на вигляд буде наша перемога, але точно знаю, який вигляд може мати поразка – це «руський мір» під українським прапором. Це коли всі зовнішні атрибути вільної держави залишаються, але внутрішня механіка повністю підпорядкована державноцентричному авторитарному суспільному проекту. Тобто коли Україна перетворюється на ту ж саму інституційну архітектуру, яка сьогодні наявна в росії⁵.

Але якщо ми справді усвідомлюємо цю небезпеку, то невже забракне в нас інтелектуальних сил, щоб випрацювати таку управлінську механіку, яка відповідала б особливостям українського суспільства?

Мінливість української ідентичності

В усі епохи українці вловлювали, що країною проходить культурний розлам, який розмежовує радикально відмінні цивілізації – цивілізації Заходу і Сходу. Але провести чітку лінію цього розламу важко. Для американського політолога Семюела Гантінгтона це лінія розмежування католицької та православної цивілізацій, проте історично й ця лінія рухлива. А взаємодія двох цивілізацій на спільному кордоні відбувається за всіма законами інтерференції з підсиленням одних ознак і гасінням інших. Тому й з'являються пограничні феномени з особливою комбінацією ознак і з поєднуванням непосиднуного. Іншими словами, з'являються пограничні феномени з мандрівною ідентичністю.

Кажуть, що в китайців є специфічне прокляття: «Щоб тобі народитися на зламі епох!». Українці живуть під подвійним прокляттям, бо додають іще: «Щоб тобі народитися на межі цивілізацій!». А чому це так важко? Та тому, що кожна цивілізація в минулому прагнула зробити нас «нормальними», тобто підлаштувати нас під себе. А ми пручалися і «заробляли» від обох...

Схоже, що внаслідок близькості масивної Росії наша «планетарна вісь» нахилена під певним кутом, а тому Україна вимушено переживає «пори року» – то прокинеться до свободи й зацвіте надіями, то пожовкне від розчарувань і вкриється кригою зневіри. Виглядає, що через оту нахиленість «планетарної осі» ми приречені отак гайдатися на цивілізаційному маятнику, і це в багатьох

⁵ <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/14/7352389/>

породило відчай. Бо ж надто вже часто цей маятник нагадує «американські гірки», від яких не одному стає млюсно.

Тому психологічно ми не стільки переходимо від одного стану до іншого, скільки трагедійно провалюємося у нелюбу нам цивілізацію. І єдність ми бачимо лише в тому, що протилежна сторона має розчинитися в нашій.

Отой український «маятник» – це також однієї зусилля України вирватися з гравітаційного поля Росії та шалені зусилля Росії ту Україну в нього повернути і в ньому втримати.

Один шлях порятунку – відсікання якогось варіанту. У своїй книзі «Подолати минуле: Глобальна історія України» Ярослав Грицак повернув у наш читацький контекст характерну фразу одного з лідерів пілавстрійських русинів о. Івана Наумовича: «Якщо ми маємо втопитися, то краще в російському морі, ніж у польській калабані»⁵. Сьогодні наш сучасник на такі слова просто здвигне плечима і скаже прямо навпаки: «Якщо ми маємо втопитися, то краще в європейському морі, ніж у калабані „руського міра“». Отож схоже, що чим більше ми діємо рефлекторно, відштовхуючись від того, що «лече», тим більш актуальною доля нас стає перша і незмінна частина процитованої фрази: «Якщо ми маємо втопитися...».

Отож сліпа довіра до Заходу чи Сходу й відсутність внутрішньої опорності загрожують нам розмиванням власної ідентичності, тоді як сліпий ізоляціонізм то від одного, то від другого у стилі «руського міра» прирікає нас на консервування задавнених недуг, а відтак на втрату «моменту руху». А часом ми у відчай взагалі обертаємо наші списи супроти обох сторін. Геройно – але приречено...

Другий метод – це пошук синтези, точніше – гармонійного поєднання взаємосуперечливих ознак.

Чи означає все сказане, що український маятник зупинився? Що ж, у випадку руху до Росії його справді заклинило – й «дякувати» за це масмо, звичайно, передусім Володимирові Путіну, який пішов війною на Україну. А далі можливі щонайменше два розв'язки: Україна знайде інші центри гравітації або ж сама стане таким центром. Отож аналізуємо далі.

Українська ідентичність водночас європейська та особлива. Ось як про це пише гарвардський історик Сергій Плохій:

Щодо України, то її прағнення до незалежності завжди мало європейську орієнтацію. Вона ввібрала в себе досвід України як країни, розташованої на вододілі Схід – Захід між православ'ям та католицизмом, центральноєвропейською та євразійською імперіями й політичними та соціальними практиками, які вони зі собою приносили⁷.

Інакше кажучи, європейський вибір України не суперечить тому емпіричному фактам, що в нас легітимно співіснують центральноєвропейська та євразійська ідентичності, які й зумовлюють різні політичні та соціальні

⁵ Ярослав Грицак. *Подолати минуле...*, с. 182.

⁷ Сергій Плохій. *Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності* /перекл. з англ. Роман Клочко /перероб. і доп. вид. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2021, с. 466.

практики. Ми справді Європа, але Європа особлива, дочірня щодо Сходу й Заходу.

Тому обидві політичні культури – а отже, й обидва суспільні договори сівіснують і співіснують у нашему етнотипі постійно, ніби батьківські й материнські гени. Що є мінливим, так це кількість представників обох культур в якийсь момент часу: все залежить від того, наскільки «розіграю» є суспільно-політична атмосфера. Сьогодні Путін своїми ракетами, а ще більше воєнними злочинами, буквально випалює євразійську, або малоросійську, ідентичність. Проте смію припустити, що цілковито він її все-таки не випадить, і дуалізм української ідентичності залишиться.

Згадана дочірність України проявляється в тому, що в усі моменти історії, коли Київ міг визначати сам себе, він завжди мислив себе як синтезу Заходу і Сходу. Шептицький: «Чи у злуці двох культур, опертій на сущності віри, не знайдемо розв'язання проблеми, яка стоїть перед нами, – проблеми майбутньої нашої національної культури?» [т. IV, с. 425]

Це наша історична *idée fixe*, вона вписана в нашу культурну матрицю. І цим Київ відрізняється від Москви – «Третього Риму», який завжди мислив себе як антитезу Заходу. Але якщо так, то чому тоді українці досі цю синтезу не реалізували? Відповідь доволі несподівана: тому що ми її не помічаємо. Коли ми міркуємо про синтезу, то бачимо її як щось статичне, намацальне, здобуте раз і назавжди. Але чи може вона бути такою, якщо ознаки нашої ідентичності є мінливими й динамічними? Адже якщо наша ідентичність мандрівна, то синтеза її ознак не може бути статичною.

І хай не лякає нас перспектива отакого синтезу. Той самий Шептицький стверджував: «Не тільки у глибокому середньовіччі, але й, найімовірніше, також у майбутньому український Київ відіграватиме для цілої Західної Європи велику – можливо, вирішальну – роль» [т. IV, с. 543].

Ворожнеча

Ворогувати – це улюблений український спорт. Господь ставить перед нами щоразу той самий урок, який ми ніяк не можемо засвоїти. Ми починаємо суперечку, як опоненти, а закінчуємо її, як вороги, до яких ставимося затятіше, ніж навіть до справжнього ворога. Точніше, суперечку-то ми закінчуємо, але переходимо до патхенної та вічної ворожнечі.

Інше означення нашої національної хвороби – отаманщина, логіка якої: «Я не терпітиму над собою отого лурня». Українцям і в мирний час не бракувало емоцій, з якими вони реагували на своїх опонентів. Ми знаємо про фатум нашої історії, постійно з болем про нього згадуємо, але при цьому звинувачуємо отого іншого, який із нами не погоджується, що він про цей фатум забував і шкодить народові. Ну, а я чого собі буду дорікати? Я ж то правий!

Таке благо демократії, як можливість змагатися у виборі оптимального шляху розвитку, надто часто ставало нашою бідою, оскільки ми перетворювали змагальність на ворожнечу. Митрополит Андрей Шептицький дав діагноз цій хворобі: моральна гемофілія, бо від найменшої суперечки ми відразу стаємо ворогами.

Чи зникнє ця хвороба після війни? На жаль, ні. Мало того, вона лише загостриться, бо всі ми переживатимемо психологічну травму, яка лише підсилюватиме емоції. Після війни відновиться політична боротьба, а це означає, що почнуться «політичні розборки». Кожна сторона в суперечці відразу ж апелюватиме до того, що кров загиблих не дає морального права думати інакше, ніж думає вона. Тому градус суперечок лише зростатиме.

Який вихід? По-перше, потрібні «сеанси психотерапії», тобто треба, щоб суспільство усвідомило наявність цієї моральної гемофілії як недуги, яку лише обтяжать травми війни. Гадаю, доки за цю хворобу не візьмуться, зокрема, дві важливі інституції, то віз не зрушиться з місця.

По-перше, я маю на увазі Церкву. Звичайно, під час проповідей священники час від часу заторкують цю проблему, але роблять це принаїдно. Тоді як тут потрібна така проповідницька кампанія, яка була, скажімо, за митрополита Йосифа Сембраторовича у боротьбі з пияцтвом. Там відчувається, що Церква справді усвідомлює цю проблему як життєво важливу для суспільства.

По-друге, я маю на увазі українську школу. Дітей треба привчити спокійно ставитися до свого опонента. Треба педагогічно моделювати такі ситуації і привчити дітей залишатися друзями, навіть коли вони розходяться у поглядах.

По-третє, лай нам, Боже, таки навчитися розрізняти поняття «опонент» і «ворог». Тут дуже багато залежатиме від так званого електорату. Якщо ми зуміємо домогтися табу в риториці нашої політичної сили на мову ворожнечі, то зробимо цим величезну послугу своєї країні. Правда, в таке радикальне переродження українського електорату я не дуже вірю.

По-четверте, всі проукраїнські групи в суспільстві в час війни робили важливі й корисні справи. Найбільшою глупотою було би зневажати все добре, що зроблено політичним опонентом, або замовчувати його добре справи. Віддати шану своїм опонентам за вчинене добро – це найкращий шлях до подолання ворожнечі.

Мали б нас переконати і рекомендації Митрополита Шептицького, які я переформулюю свою мовою:

Основою добробуту держави може бути лише сильна згуртована громада, яка співінкорес зация добра білякнього. Тоді Бог є поміж людьми. Тоді з'являється додана вартість, і народне добро – множиться (win-win).

І навпаки, розколена громада, яка схиснила до внутрішньої ворожнечі, не лише не прирошує добробуту народу, а навпаки – марнує навіть те, що має. Ворожнеча – це «чорна діра», яка всмоктує суспільну енергію, спрямовує її на ворожнечу, а не на творення (win-lose).

Також причиною нашого незмінного фіаско є те, що ми ніколи не зможемо забезпечити однодумність консенсусу у тих питаннях, які за означенням не підлягають уніфікації. А, як випливає з характерного твердження політичного філософа з Принстонського університету Яна-Вернера Мюллера, саме цього треба й не слід: «Сенс демократії не в тому, щоб формувати консенсус з усіх питань, а в тому, щоб управляти інтересами і зобов'язаннями, що

конфліктувати»⁸. Отже, нашою метою мала бути не безконфліктність, а грамотне управління цією конфліктністю. А в цьому, як стверджують процитовані нижче автори, українці не такі вже й неуки:

- членкиня Несторівської групи Вікторія Бриндза: «Я бачу нашу міжнародну перевагу у здатності жити в двох парадигмах одночасно – в умовах, коли недовіра критична для виживання, і в умовах, коли для швидкого руху вперед не обійтися без довіри як засобу зменшення трансакційних витрат. Ми живемо одночасно і у війні, де неможливий компроміс із ворогом, і у мирі, коли потрібно вміти приймати та поважати інакшість»⁹.

Націетворення

А тепер кілька слів про потребу реформування нашого суспільства. Вважається безсумнівним, що найголовнішою реформою є правова реформа: без верховенства права буksуватимуть усі інші реформи. Нібито все правильно, і я сам не раз говорив про цю зasadничу передумову нашого руху вперед. Але маю підозру, що цей висновок справедливий лише для видимої частини суспільного простору. І зараз поясню – чому.

Останніми роками ми спостерігали доволі парадоксальну картину: Україна хотіла змін, але змінитися не могла. Точніше, вона багато в чому змінилася, але головні контури залишилися старими. Кожне керівництво держави декларувало проведення реформ, щось трішки міняло, але головні реформи проводило так, щоб насправді мало що змінити. Чому? Опозиція щоразу знаходила круті політичні пояснення цього і щоразу покладала відповідальність лише на чинну владу. Тоді як глуха стіна, в яку впиралися всі реформістські зусилля, на мою думку, насправді виростала з самого суспільства. Саме тому й діяло класичне правило арифметики: перестановка доданків суми не міняє, тобто проста заміна керівництва вирішального ефекту не мала. Бо кожна нова команда незмінно втягувалася у «стару лижню».

Так працювала відома теорія перуанського економіста Ернандо де Сото, яка твердить, що в країнах приживаються тільки ті норми, які насправді ментально близькі населенню:

Ідея, що закони бувають дієвими тільки тоді, коли вони спираються на суспільний договір, веде свій початок із Платона, який не уявляв собі інших джерел легітимності... Ось чому закони і титули приватної власності, що насаджуються без урахування існуючого суспільного договору, виявляються недієздатними: їм бракує легітимності. Щоб її надати, потрібно узгодити закони з існуючими суспільними договорами¹⁰.

Так-от, я побоююся, що нинішня наша влада, отримавши із Заходу списко належних реформ, також піде шляхом «здаватися, але не бути». Тобто

⁸ Ян-Вернер Мюллер, «Демонізація і культурні війни. Як Трамп руйнує американську демократію» // https://nv.ua/ukr/opinion/vibori-v-ssha-2020-v-chomu-pomilka-respublikanciv-ostanni-novini-50110135.html?utm_source=site&utm_medium=heads&utm_campaign=main_page_heads

⁹ Вікторія Бриндза, «Якою є українська мрія?» // <https://nv.ua/ukr/opinion/ukrajina-2020-pro-shcho-mriyut-ukrajinci-ukrajini-ukrajini-50118207.html>

¹⁰ <https://liberal.in.ua/articles/teoriia/misteriia-kapitalu-ernando-de-soto>

реформувати так, щоб насправді мало що змінити. Чому? Бо я не бачу, щоб наша керівна еліта мала іншу концепцію влади, ніж ту, яку вона вже реалізовує.

Отож, за згаданою теорією де Сото, якщо хочете змінити закони, міняйте спершу суспільний договір. І тут уже море роботи для всіх нас.

Вважається, що для зміни суспільного договору потрібні мінімум два покоління. А невість ця походить, звичайно ж, від мойсейових сорока років, упродовж яких він водив ізраїльський народ по пустелі. Отже, щоб ми струсили зі своїх підошов порох рабства, нам залишилося ще років десять. Але є тут одна заковика: справа не в магії числа сорок. Поміж виходом із Синай та входженням у землю обітованну відбулася подія, яка мала зasadниче значення для подальшого життя біблійного народу: Мойсей зійшов на гору Синай та отримав від Бога скрижалі Завіту. Кажучи сучасною мовою, народ отримав засади нового суспільного договору, за яким йому відгоді треба було жити. Звичайно, прийняли його не відразу – і біблійні арони таки потанцювали біля наново відлитого золотого тельця (Вих. 32:1–6). Але врешті-решт саме новий суспільний договір остаточно відрізав пуповину, якою народ був прив'язаний до країни свого рабства.

Так-от, досі ми вже тридцять років блукали по своїх пустелях, але на свою гору Синай так і не зійшли. Бо Конституція не стала нашими синайськими скрижалими. Чому?

Одне з можливих пояснень я проведу лише пунктиром. Офіційно ми до сьогодні говоримо про потребу адаптувати європейські моделі, і я з цим згоден. Бо ж «земля наша велика і щедра, а порядку в ній нема», і європейські моделі впорядкованого управління можуть черговий раз нам послужити добру службу. Тільки не забуваймо про наш специфічний пакет цінностей, про який нам нагадує літописна оповідь про вибір віри. Адже стародавні кияни вибрали не раціональну організованість латинян, а літургійну пишноту візантійців. Тобто хочемо ми цього чи ні, але діятиме правило де Сото, що в країнах приживаються тільки ті норми, які насправді ментально близькі населенню. А тому жодна сила не зробить нас підміями чи британцями – згадана європейська модель має пройти щеплення до нашого національного стовбура.

А друге можливе пояснення полягає в тому, що народ ішле значною мірою жив «по поняттях». 2022-го року здавалося, що таким сходженням на Синай буде війна, під час якої начебтоувесь народ сказав: «Ніколи більше!» (Never again!). Але цій фразі не везло після Другої світової війни, не везе і тепер. Воціла низка ну просто жахливих у своїй цинічності корупційних скандалів засвідчує, що ми й дали живемо за старим квазірадянським суспільним договором. Іля нього характерною є масова зневіра, що негідні структури можна змінити власними діями. Ті структури видаються нам всесильними. Виявилось, що чимало українців купували звільнення від призову, дозволи для виїзду за кордон – і в цьому справжнія ціна нашому позірному прагненню подолати корупцію.

В чому тут річ? Є багато причин, але згадаю одну, дуже важливу: кожна людина переконана, що вона своїми діями ні на що не впливає! Мовляв, ми – прості й маленькі люди, а все зло – нагорі. Тоді як насправді наш «маленький» і

шібіто непомітний гріх таки має значення! Саме він, присуджаний до мільйонів інших «маленьких» гріхів, і дає силу отій верхівці, яка панує над нами тому, що живиться нашими «маленькими» гріхами. Це як дерево: воно велике й криється, але живиться маленькими й невидимими корінцями.

Біблійний Арон так пояснив Мойсеєві, чому його неслухняний народ знову поклонився золотому тельцу: «Ти сам знаєш цих людей, як їх тягне до зла» (Вих. 32:22). Не здивуюся, якщо хтось скаже так і про нас. Але я переконаний, що наш народ робить вибір на користь зла не тому, що він якийсь органічно порочний, а тому що вибір на користь добра видається йому програшим. Усі хочуть, щоб країна змінилася, але... нема дурних: хай міняються спершу інші. Журавель у небі прекрасний, але я вже якось із синицею в руках переб'юся.

Отож нам потрібні дві речі. По-перше, слід повсякчас переконувати суспільство, що наші дотеперішні «цінності виживання» – як-от хитрування, обман, корупція – перестали сприяти виживанню, натомість стали гилями в нашему розвитку. Те, що допомагало людям вижити в час поневолення, сьогодні стає гальмом і перекриває нам шлях до успішної трансформації, від якої виграли б усі.

Йде війна, за яку ми платимо величезну ціну. Чи може вона прислужитися до зміни суспільного договору? Ми в УКУ часто посилаємося на слова ранньохристиянського богослова Тертуліана: «Кров мучеників – насіння Церкви». Але їх можна інтерпретувати і в ширший спосіб: жертва, яку сьогодні платить українська нація, вже тепер стає тим плодоносним зерном, з якого постане преображення доля нашої землі. Маємо дим і політ? Але з нього постає нова архітектура міжнародної безпеки. А в ній, я вірю, Україна набуде визнаної суб'єктності – мало того, стане однією з опор безпекової конструкції.

Втім, кажучи це, я вжив не ту модальність. Все це може статись, але не мусить. Бо всі ці завдання потребуватимуть ще однієї необхідної передумови – преображення самих українців. Ми не смімо й ладі бути такими, якими були до 24 лютого 2022 року – а останні місяці принесли нам виразні ознаки повернення на давні негідні «круги своя». Тому нам потрібні скрижаті нового закону нашого життя – і мусимо послати когось на нашу Синай – Володимирську горку у Кисві – щоб знову освятити наш народ. Бо нам таки дуже потрібна «критична маса» тих, хто в пам'ять про невинно убієнних зреється донедавнього безчестя.

Слід також увиразнити й пропагувати ті успішні й позитивні приклади, що їх ми таки маємо. В Україні є чимало структур, які донедавна керувалися такою логікою: «Ми не зможемо змінити всю Україну – але нам під силу змінити простір довкола себе». Ця тактика виявилася цілком виграною: під цю пору в країні сформовано чимало успішних інституцій, структур та осередків, які функціонують уже за новими цивілізованими правилами. Проте єснують вони у власноруч створених «бульбашках», а тому не стали елементами розгалуженого і впливового каркасу. На якомусь етапі «бульбашки» були неминучими, бо ж треба було якось відгородитися від токсичного оточення. Але тепер така відгородженість також шораз більше стає гальмом. Бо сьогодні замало бути важливими клітинами нового суспільного організму – треба ставати опорним

його хребтом. Це і має стати вашим/нашим завданням на ще один десяток років, яких нам бракує до Мойсеєвого числа 40.

Тут має запрацювати творчий інтелект. Хай вона, креативність, і виведе вас на цікаві й нестандартні рішення. І хай вам остаточно дивитися на те, як суспільство тишається в усі боки, наче сліпі кошеня. Свого часу знайшлося дванадцятьо вілчайдухів, які започаткували ціннісний рух, що унокорив велику Римську імперію. Вас у цій кінноті значно більше, отож упокорте ту квазірадянську імперію, яка зосередилась у Росії! Вона зробила ставку на брехню, неправість і насильство, а тому земля під нею рано чи пізно западеться. А ви прискорите цей процес, якщо свідомо і непорушно не уподібнитесь їй.

Кажуть, Ньютона впала на голову яблуко – і він відкрив закон земного тяжіння. Що б такс мало впасти нам на голову, щоб ми усвідомили закон великої шкоди від «матих» провин?! І затимили, що цінності є головним інструментом скріплення нового суспільного договору. А тому без зміни правил нашого співжиття нам не світить демократія обігованна – простора та гарна, сповнена молоком і медом (пор. Вих. 3:8)? Мало того, цінності можуть стати єдиною міжполітичною мовою. Так, скажімо, я почувався цілком удома, коли був на двох українських Революціях, бо одними й тими ж були цінності.

А на завершення – кілька слів про особливість нинішнього часу. Хтось скаже: зараз війна, а тому не час для реформ. Що ж, якщо говорити про правничі реформи, то, можливо, в цьому частка правди є. Але якщо говорити про цінності, то зараз найвищий час. Ви всі бачите: в яку смугу турбулентності увійшов світ, які в цьому проявилася внутрішні виразки. Бачите, як брехня вільно гуляє по світу і руйнує спроможність людства захистити себе. Але давно зауважено цікаву закономірність: що більше в суспільстві занепадають цінності, то більше ми стоймо до моменту повного перезавантаження ціннісної платформи. Або ж до смерті цього суспільства, якщо в цьому не знайдуться люди, готові в борні залати нові правила співжиття. Такою є Господня «термодинаміка», якою Він періодично очищує землю «від усякої скверні».

Згадаймо оту дивну формулу ап. Павла: «А де збільшився гріх, там зарясила благодать» (Рим. 5, 20). Схоже, збільшення гріха є свідченням того, що десь у невидимому спіцентрі йде інтенсивне нарощення благодаті. Це власне і є своєрідна «духовна термодинаміка», коли всеодисуща і начебто всепереможна супротивія долається творенням нового порядку.

Поясню, чому я вживаю слово «термодинаміка». Мені дуже промовистою відається одна паралель із фізики: коли у замкнuttій системі з пересиченого розчину вирошувають кристал, тобто упорядковану структуру, то в самому розчині міра хаосу зростає.

А тепер згадаймо той пасхальний «час Сатани», коли Зло на короткий час отримало владу над Сином Божим. Здавалося б, перемога сатанинства безсумнівна: «Ударю пастиря, і розбіжаться вівці» (Мт. 26, 31). Але ця перемога насправді позірна, адже саме в той момент на добровільній жертві Ісуса Бог «виростив кристал» нового світового порядку. І маємо в Об'явленні пряме цьому підтвердження: «Ось нове творю все» (Об. 21, 5).

Отож не впадаймо у відчай від нинішнього розгульного «часу Сатани». Вірмо, що за ним стоїть творення Богом у якомусь невидимому місці нової розгадки для світу – нового порядку. А з того факту, що Зло так прицільно прагне знищити Україну, я роблю висновок, що саме в ній зриють згадані розгадки. Тому нинішня доба – це час не відчаю, а надії.

ВИКОРИСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МОТИВІВ ПРИ СТВОРЕННІ СЦЕНІЧНОГО ОДЯГУ

Bіділіна С.

Житомирський фаховий коледж
культури і мистецтв імені Івана
Огієнка

e-mail: vidilinasvetlana@gmail.com

Українське декоративно-ужиткове мистецтво багате на символи. Сакральне значення символів українського декоративно-ужиткового мистецтва тісно пов'язане з їхнім впливом на формування національної ідентичності та культурної спадщини. Важливість цих символів полягає в їхній здатності передавати глибокі цінності, традиції та вірування, які протягом століть були важливими складовими частинами українського народу.

Під час підготовки майбутнього спеціаліста великого значення набуває навчально-дослідницька та творча діяльність студентів. Найбільш перспективним є реальне проєктування та виконання творчого проєкту, який виконується для потреб коледжу. Таким творчим проспектом є створення сценічного етноодягу, що виконують студенти ОПП «Декоративно-прикладне мистецтво» і які використовуються під час концертів, фестивалів і різноманітних заходів.

Традиційний український народний костюм та художнє народне мистецтво безперечно мають величезний вплив на сценічний етнокостюм. Передусім, вони відображають багату культурну спадщину України та її народу, відображаючи унікальність та ідентичність.

Виконання творчої роботи по створенню декору сценічного одягу сприяє формуванню образного мислення, оволодінню навичками експериментального дослідження. У процесі роботи студенти розширяють коло знань, умінь і навичок, розвивають самостійність у творчій діяльності, засвоюють і закріплюють навчальний матеріал, опрацьований на заняттях із фахових дисциплін («Декоративно-прикладна творчість», «Історія декоративно-прикладного мистецтва», «Практика з ДПП»), акцентують увагу на творчому, авторському розв'язанні поставленої задачі.

Актуальність питань етноодягу обумовлюється необхідністю збереження національної ідентичності. Етнодизайн сценічного одягу створює можливість для творчого виразу та інновацій. Він дозволяє художникам експериментувати з традиційними елементами і формами, перетворюючи їх на щось нове та захопливе. Використання етнодизайну у сценічному одязі сприяє збереженню та популяризації національної та етнічної спадщини. Це допомагає підтримати та зберегти унікальні культурні традиції, відзначаючи їх у виставах та заходах. Етнодизайн сценічного одягу може привернути увагу аудиторії, особливо якщо він вдало поєднує в собі традиційність та сучасність.

Вивчення елементів народного костюма допомагає створювати декор сценічного одягу, де чітко упізнається національна складова. При цьому,

важливим є і презентація авторського бачення, стилізація та трансформація мотивів. Виконується пошук в етнічному одязі того, що співзвучно нашому часу. Мова йде не про буквальний перенос, а про використання окремого мотиву (наприклад, орнаменту, форми, способу декорування, поєднання технік та технологій), який може привести до оригінальної ідеї.

Вилив традицій народного костюма, традиційних рис народного мистецтва на сценічний етнокостюм безперечний. Можливе використання різноманітних методів: метод цитат, аналогій, стилізацію. Одяг, виконаний з використанням етнічних мотивів, характерний використанням автентичних прийомів у декоруванні, оздобленні (вишивка, мереживо, фактура тканин, запозичення особливостей форми, декору, орнаментальних композицій, колористично-декоративного рішення та інших його характерних елементів).

У сучасних перетвореннях композиційне розташування декору може відповідати традиційним, відрізнятися багатошаровістю, характерними регіональними смаками у комбінаціях тканин. Головними виразними елементами можуть стати: вибійки, принти, вишивки, запозичені з орнаментів народної вишивки різних регіонів України; мотиви петриківського та самчиківського розписів, пересмислені та виконані в різноманітних техніках. Натхненням можуть стати як картини Катерини Білокур, Марії Примаченко, так і надзвичайно цікаві у стилізації мотиви традиційних ремесел України - поліське плетення з соломки, гуцульське різьблення, бісерне силяння, шкіряне тиснення, трипільські орнаменти. Вишивка може поєднуватися із мереживом, голкове мереживо з сухим валянням, тощо.

Доповненням до костюму можуть стати і прикраси - багатошарові та вигадливі аксесуари, національні за формуєю та новітні за матеріалами з яких виготовлені. Цей напрям розвивається шляхом переосмислення народних традицій, поглиблення асоціативного сприйняття, а не прямих запозичень.

При створенні сценічних етнокостюмів досліджуються етнологічно-народознавчі наукові проблеми елементів традиційного костюма українців. Висвітлюються особливості виготовлення і вживання додаткових елементів народного костюма в різних етнографічних регіонах. В цьому допомагає спеціальна література.

Робота проходить в кілька етапів:

Паконичення теоретичного і наочного матеріалу;

Дослідження традиційного народного костюму різних регіонів; дослідження їх форм, вишивки, використання кольорів та матеріалів. Аналіз оригінальних зразків українського народного костюма в музеях, виставках та етнографічних центрах.

Аналіз текстового і ілюстративного матеріалу у формі презентації;

аналіз етнографічних книг, архівних матеріалів та досліджень, що детально описують український народний костюм. Вони можуть містити ілюстрації, фотографії та описи, які будуть корисними для дослідження. Візуальний пошук фотографій та ілюстрацій українських народних костюмів, які доступні в Інтернеті. Вивчення цих зображень допоможе отримати уявлення про різноманітність стилів та деталей.

Вивчення сучасних тенденцій в сценічному мистецтві. Це дозволить зрозуміти, які елементи традиційного народного костюма можуть бути адаптовані до сучасного сценічного етиодягу.

Практична частина роботи - створення цільної декоративної композиції та її захист (збирання зразків тканин, вишивки, аксесуарів та інших матеріалів, які можливо використати у своєму проекті. Це допоможе візуалізувати ідеї та експериментувати з різними комбінаціями).

При цьому використовуються інтерактивні форми навчання, створюються комфортні умови, за яких студенти відчувають свою успішність та творчу спроможність. Викладач визначає коло питань, формує завдання, виступає координатором процесу, а студенти шукають нові ідеї, залишають нові джерела інформації та створюють цікаві творчі проекти, які відобразять багатство та красу національної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вілит М. С., Стельмащук Г. Г. Український стрій. Львів : Фенікс, 2000. 325 с.
2. Покусінська Л., Покусінський О. Борщівська народна сорочка: матеріали, крій, техніки шиття: колекція Борщів. краснав. Музей. Кийв: Новий друк, 2012362 с.
3. Воропай О. Звичай нашого народу. Етнографічний нарис. т.2 (репринт) «Українське видавництво», Мюнхен, 1966. «Оберіг», К., 1991.
4. Стельмащук Г. Етнології української етнографії про національні строй українців. Народознавчі зони. 1996. № 4. С. 269-270.
5. Косміна О. Ю. Традиційне вбрання українців. К. : Балтія-Друк, 2008. Т. 1 : Лісостеп; Степ. 2008. 160 с.
6. Косміна О. Ю. Традиційне вбрання українців. К. : Балтія-Друк, 2011. Т. 2 : Підгірся; Карпати. 2011. 160 с.
7. Косміна Т. В., Васта З. О. Українське весільне вбрання: Етнографічні реконструкції. К., 1989.
8. Косміна О. Ю. Українське народне вбрання. Кийв : Балтія-Друк, 2017. 62 с.

ЕТНОКУЛЬТУРНА СКЛАДОВА ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВІЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Дацун В.

Житомирський фаховий коледж
культури і мистецтв імені Івана
Огієнка

e-mail: dbb720517@gmail.com

Україна, перебуваючи в стані війни з росією, стикається з викликами та проблемами, що стосуються не лише безпеки та політики, а й культурної ідентичності. Становлення й успішний розвиток прогресивної демократичної держави залежать від активності громадян та їх глибокого патріотичного почуття, занурення в національну ідею й готовності служити інтересам своєї країни, народу та нації.

У контексті зміцнення української державності й нового етапу відродження української національної культури одним із ключових завдань впровадження сучасних концепцій навчання та виховання студентів фахових мистецьких коледжів є формування національної етнокультурної свідомості особистості.

Етнокультурна складова декоративно-ужиткового мистецтва відіграє важливу роль у збереженні та передачі культурних традицій, цінностей і способу життя народу. Це особлива сфера мистецтва, яка синтезує елементи етнічної, історичної та художньої спадщини. Її значення полягає в тому, що вона втілює в собі дух ідентичності та національної свідомості.

У сучасному світі, що охоплений глобалізацією та розмаїттям технологій, збереження національної ідентичності й культурної різноманітності стає надзвичайно важливим завданням. Це вимагає зміцнення ролі освіти у формуванні майбутніх митців. Вони мають виступати не лише як передавачі народних традицій, але й як творчі особистості, що здатні адаптувати та втілювати ці традиції в сучасному світі.

Джерела декоративно-ужиткового мистецтва тісно пов'язані з народною творчістю, яка передавалася з покоління в покоління і збагачувалася новими елементами різних народів, відображаючи особливості життя, традицій, звичаї та вірування кожного етносу. В процесі розвитку це мистецтво стало не лише частиною побуту, а й відображенням національної культури.

Іван Огієнко у своїй праці «Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу» зазначає, що українська культура – це все, «що утворив народ український за довгі віки свого існування. Тепер, коли ми творимо самі своє вільне життя, коли питання про нашу автономію поставлено руба, коли це питання набуло собі такої гострої форми, якраз дочасно буде спинитись, озирнутися назад, кинути оком на той довгий шлях, що його ми перейшли» [1, с. 4]. У вказаному дослідженні автор пише про

багатство народного орнаменту, що охоплює всі сфери селянського життя: від малюнків, виписаних на сволоках і коминах, до вишуканого оздоблення предметів побуту від дерев'яного посуду й мисників до прикрас на церковних спорудах. Вироби зі скла, глини, різьблени і розписані, а також ткацтво, плетіння, відомі всім писанки та вишивки, які прикрашають різноманітні предмети побуту, відображають унікальний талант та національну культуру українського народу [1].

Етнокультурна складова декоративно-ужиткового мистецтва має велике значення для збереження та відродження культурної спадщини: вона допомагає зберегти унікальність кожного народу, його традицій та ідентичність у світі глобалізації. Крім того, це мистецтво відображає красу природи, майстерність ремісників та їхню любов до власної культури.

Декоративно-ужиткове мистецтво втілюється в різноманітних формах: у вишивці, різьбленні, гончарстві, вибійці, килимарстві тощо. Кожен регіон має свої унікальні традиції та техніки, які передаються від покоління до покоління. Це надає мистецтву багатогранності та варіативності, що робить його важливим елементом культурного розвитку кожного народу. Вивчення творів декоративно-прикладного мистецтва впливає на розвиток національної самосвідомості та виховання любові до рідної землі й народу; формус новагу до культури, мови, традицій і звичаїв, які забезпечують духовну єдність і передачу цінностей через покоління. Вироби декоративно-прикладного мистецтва повинні нести національний зміст і колорит, спонукати до вивчення національної історії та культури, розвивати смаки й творчі здібності.

Студенти коледжу беруть активну участь у різноманітних культурологічних проектах, і це сприяє формуванню почуття глибокого зв'язку з рідною землею та народними традиціями. Цей процес формус відчуття власної відповідальності перед народом і Батьківчиною, а також розвиває усвідомлення важливості збереження та розвитку мови, культури й духовності. На нашу думку, на формування національної свідомості студентів закладів фахової передвищої мистецької освіти спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво та реставрація, окрім фахових практичних навчальних дисциплін, великою мірою впливає навчальний курс «Культурологія», вивчення якого дозволяє студентам глибше зрозуміти еволюцію й розвиток національних художніх традицій, розкрити їх джерела та вплив на формування національної свідомості, спонукає молодь шукати творчі підходи у вирішенні навчальних завдань та власного художнього вираження, а знання про культурні та художні традиції сприяє розумінню культурної спадщини народу.

Саме у творах мистецтва, на думку Н. Авер'янової, ми бачимо «...активний синтез, взаємодію та взаємовпливи художньо-естетичних та національних цінностей; трансляцію національних цінностей в образно-символічний та емоційно-чуттєвій формі; культурно-мистецьку презентацію національної ідеї як національно консолідуючого та державотворчого чинника; цілісне бачення феномена української національної культури, історичного буття України та українського народу» [2].

У світлі сучасних тенденцій глобалізації та мультикультурного світу декоративно-ужиткове мистецтво є засобом підсилення національного самосприйняття. Воно спонукає до самовизначення, відновлення та підтримки власної культурної спадщини, акцентуючи увагу на унікальноті та неповторності національної ідентичності.

Таким чином, етнокультурна складова декоративно-ужиткового мистецтва є невід'ємною частиною культурної спадщини кожного народу. Вона втілює в собі його традиції, історію та ідентичність, є символом національної культури та спадкоємцем майстерності й народного таланту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Огієнко Іван. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. URL: https://shron3.cftyvo.org.ua/Ohiyenko_Ivan_Ukrainska_kultura_Korotka_istoriya_kulturnoho_zhyttia_ukrainskoho_narod.pdf
2. Авер'янова Н. Українське образотворче мистецтво як невід'ємний чинник етнозбереження та націстворення. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Українознавство. К. : ВПЦ «Київський університет», 2009. Вип. 13. С. 18–21. URL: <http://ukrbulletin.univ.kiev.ua/visnyk-13.html>

РОЛЬ ДРАМАТИЧНОЇ ПОЕМИ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ «НІЧ НА ПОЛОНИНІ» У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ТА ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Дроботун І.

Житомирський фаховий коледж
культури і мистецтв імені Івана
Огієнка

e-mail: ivanka.drobik@gmail.com

У складних реаліях сьогодення актуальність патріотичного виховання молодого покоління підноситься на новий, вищий щабель. Зараз йде боротьба не лише за кордони нашої держави, а за нашу історичну спадщину, культурну самобутність та національну ідентичність. І боротьба відбувається не лише на фронті, а й в тилу. І саме вона, породжує в нас необхідність у вихованні нового, патріотично налаштованого покоління, яке буде не тільки спадкоємцями нашої історії, а й активними захисниками етосу української духовності.

Формування етнічної самобутності базується на збереженні та возвеличенні традицій та обрядів, мови та культурних звичаїв, які протягом століть плекає наш народ. Цей процес не тільки вибудовує зв'язок між минулим і сучасним, а й сприяє зміщенню національної єдності. Крім того, важливо складовою формування етнічної самобутності – є історична пам'ять та етнічна самосвідомість, які впливають на виховання молодого покоління і надихають його на активну участь у розвитку й захисті своєї держави та її культурного спадку.

Першочерговим етапом національно-патріотичного виховання є формування почуття любові до Батьківщини, що будеться на усвідомленні цінності й унікальності рідного краю, його природи, мови та духовної спадщини. Найефективнішим методом досягнення цієї мети є популяризація творів української літератури, які своєю поетичністю, мелодійністю та глибоким змістом закохує в себе з перших рядків. Особливу увагу слід приділити процесу вибору літературного матеріалу з урахуванням їх виховного потенціалу, орієнтуючись не лише на естетичні аспекти, а й на їх можливість спонукати до роздумів та розвитку патріотичних почуттів молоді.

Одним із таких творів є драматична поема Олександра Олеся «Ніч на полонині» яка вважається лебединою піснею поета, вона стала справжнім возвеличенням кохання, життя і свободи. Як стверджують науковці в її основу лягла душевна драма, журливо-радісне кохання Олександра Олеся до Марії Фабіанівни. Реальне й фантастичне в творі переплелося і сприймається як один казковий світ, витворений, як і в ранніх драматичних етюдах, на символістському забарвленному протиставленні буденно-приземленого та світло-піднесенного. У символістській драматургії Олександра Олеся можна віднайти філософське осмислення загальнолюдських основ буття, та найважливіше для нього – створити настрій, передати напруження переживань, зaintrigувати чеканням чогось невідомого й загадкового [1, с. 13].

П'сса побудовано на фольклорно-фантастичному матеріалі, під впливом спогадів про відвідання автором Гуцульщини, неповторної краси та природи та людей. В основі конфлікту – любовний трикутник: Марічка, Іван, Мавка. «В уяві молодого вівчара Івана розгортаються картини своєрідного змагання двох сил його душі, персоніфікованих в образах гірської красуні Мавки і нареченої Марійки. Візія героя відбиває образи колективного позасвідомого гуцулів, міфосвіт дохристиянських вірувань. Переплетення реального та символічного планів дій проявляється у тому, що персонажі гуцульського міфосвіту (Мавка, Чорт, Лісовик) мотивують свої дії і висловлюються так, як люди. Не випадково Мавка звинувачує себе в тому, що закоханий у неї Чорт штовхнув Марійку в прірву. Мотивація гріховності («Це я зробила!.. Я це винна! Дало посіянне жнива!..») скстраполює людське мислення на феєричне дійство надзвичайного кохання Мавки, яка усвідомлює своє існування на межі двох світів.» [2, с. 190]

Мавка I

... Чужка тепер я тут і там.
Розбите серце пополам,
Чужку і людям, і своїм
Ношу дитину я під ним.

Ліраматична поема «Ніч на полонині» написана під час еміграції Олександра Олеся, вона наповнена безліччю естетичних символів, однак окрім цього несе в собі ситуацію, в якій за власною або ні воною, опинилося багато українців. Вони схоже до молодого парубка Івана опинилися на чужині та бажали мати обидва світи (рідний та закордонний), проте не змогли існувати в жодному [3, с. 195]. «У такій ситуації опинилося багато емігрантів, які не могли піти на компроміс і жити у світі нової реальності, але без духовних контактів з батьківчиною», – пише, аналізуючи драму Олександра Олеся Л. Залеська-Онишкевич [4, с. 13].

Переоцінити внесок Олександра Олеся в українську культурну скарбницю неможливо. Його біографія – це не лише історія талановитого письменника, але і дивовижний шлях душі, яка шукала глибину високої мистецької виразності. Як зазначає І. Цуркан в монографії присвяченій поетиці символізму Олександра Олеся, митець відзначався стійкістю духу та вірністю слова, адже він раз і на все життя обрав дорогу мистецтва, також він ніколи не змінював власну громадську позицію [5, с. 4].

Життєвий шлях Олександра Олеся стає відтінком трагічної долі багатьох українців, які, опинившись у страшних реаліях сьогодення, змущені покинути свою рідну землю та виїхати за кордон. Твори Олеся, переповнені внутрішньою силою та поетичним запалом, транслюють душевний патріотизм та безмежну любов до України. Вони стають світлим променем у серцях вимушених емігрантів, які, незважаючи на віддаленість від рідної землі, залишаються вірними своєму народу.

Вивчення творчості Олександра Олеся, зокрема ліраматичної поеми «Ніч на полонині», має суттєве значення в процесі патріотичного виховання молодого покоління. Його твори стають символами національної духовності та культурної самобутності, спонукаючи до любові до Батьківщини та віри в

майбутнє своєї держави. Вони допомагають формувати особистісні цінності та розвивати критичне мислення, надихаючи на патріотичність не лише серед молоді в Україні, а й серед емігрантів, що зберігають зв'язок з батьківщиною незалежно від відстані.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олесь О. І. Драматичні казки. Упоряд., авт. вступ. ст. та приміт. Р. П. Радиневський. К. : Мистецтво, 1990.
2. Маготіна Н. П. Українська драматургія кінця ХІХ – початку ХХ ст. : навчальний посібник. Київ : Академіюм, 2010.
3. Хороб С. Українська модерна драма кінця 19 – початку 20 століття : (Неоромантизм, символізм, експресіонізм). Івано-Франківськ : Плай, 2002.
4. Залєська-Онішкевич І. Драматургія української діаспори. Близнята ще зустрінуться. Антологія драматургії української діаспори. Київ-Львів: Час, 1997.
5. Шрика Олександра Олесь: поетика символізму: монографія. Геор Гуркан; відп. реф. Р. Радиневський. К. : Тілком, 2019. 400 с. (Серія «Студії з україністики»). Випуск ХVII.

ВІРА – ОСНОВНИЙ ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Віталій Караман

Львівський національний
університет ветеринарної
медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького

e-mail:krmn231090@gmail.com

«Віра найбільше скріплює сили душі. Через правдиву й глибоку віру в Бога, Спасителя, кожна людина й цілий народ мають змогу безупинно черпати з вічно живого джерела стільки сили, скільки їхня душа спроможна сприйняти. Особливо у найтяжчих життєвих ситуаціях, великому нещасті, терпіннях і боротьбі, віра в Христа дає найсильнішу, часто єдину й певну поміч. В тому напрямі мусимо найперше звертати наші думки і серця, коли думаємо про допомогу нашему народові в його важкому, але благородному змаганні за правду й волю», Степан Бандера “З невичерпного джерела”.

Для мене, як богослова і душпастиря, питання ідентичності – це не питання того, що потрібно якось сформувати, себто придумати. Натомість питання виключно того, що потрібно у собі відкрити. Ідентичність – це те ким ми вже є, це про наше коріння. А ми є тими, ким ми є лише тоді, коли ми є собою. У всіх сенсах цих слів: і добрих, позитивних, приємних, і навпаки. Відтак, аби відкрити свою істинну ідентичність, необхідно створити простір для того, аби все те, що нуртує у глибинах наших душ, умів та сердець мало можливість проявитися у наших думках, почуваннях і діях. Що є катализатором, спроможним уможливити це?! Так, це Любов і винятково вона. Однак, не любов у людському розумінні, як-то почуття. Ні, любов Божа – найбільша з усіх чеснот. Як риба у воді є рибою, так людина у любові є людиною. Де береться Любов, – звісно у Того, хто є Джерелом Любові – самого Бога, який об'явив себе в Ісусі з Назарету і дав нам себе піznати через Його життя та проповідь.

Тепер, як і протягом усієї історії людства, є ті, хто протиставляє Бога і людину, віру і розум, Творця і творіння. Це фатальна помилка. Жаль, що й тепер у 21 столітті, для багатьох із нас це ѹже й досі не є очевидним. Відтак, суспільство, яке визнає вищість авторитету Бога і Його Слова та наслідує заклик до взаємної любові та пошани кожного людського життя відкриває у собі образ і подобу Божку – стає людянім і люблячим, справедливим і милосердним, успішним та непереможним.

Хочу сьогодні поставити в приклад нам усім великого українця, християнина і патріота, митрополита Андрея Шептицького – еталон, взірець, того, що єдність християнського служіння і багатства, любові до свого народу і політичної діяльності, які випливають з глибокої віри в Бога і якісної освіти, абсолютно не суперечать одне одному, а, навпаки, взаємно підсилюються,

збагачуються і ведуть до Перемоги як над внутрішніми ворогами, так і над зовнішніми.

Протиставляючись одне одному, протиставляючи зокрема, віру розумові, ми наче протиставляємо руки ногам і втрачаємо цілісність, а, разом із нею, дієздатність – спроможність досягти необхідного результату, а якщо говоримо про війну, то спроможність належно захищатися, аби остаточно перемогти ворогів. Тому вони сіють серед нас ворожнечу як у релігійній, так і в національній площині.

Найбільшою силою, та, водночас, найбільшою потребою і проблемою українців митрополит Андрей бачив брак єдності між собою. А тому в основу національної єдності він кладе єдність релігійну і духовну – єдність у любові до Бога і до близьких. Він протестує проти звинувачень християнства в тому, що воно «є рівнодушною на сповнення патріотичних обов'язків людини, – що добре християни не є добрими патріотами... Християнин має любити всіх людей, – однаке це зовсім не перешкоджає йому найперше любов'ю любити свою родину і свою Батьківщину. І як любов до близнього не противиться любові до родини, так теж і не противиться любові до Батьківщини. Християнин може і повинен бути патріотом! Але його патріотизм не сміє бути ненавистю!»

Відмічаючи, що «патріотизм Христа був зовсім інший, ніж у поган», митрополит Андрей пише, що «грек чи римлянин, при своїй любові до народу, мав погорду та ненависть до того, що не було його». Християнин не може нести ненависті до інших народів. «Те, що виглядало б на патріотизм, а на ділі було би ненавистю або противилося б віри, не є справжнім патріотизмом». І далі: «Хто на свою становищі працює для добра народу, сповняючи сумлінно свої обов'язки, – той є ліпшим патріотом, ніж той, що багато говорить, а мало робить...»

Сам митрополит Андрей у своїх творах наголошує, що здобуття незалежності є головною метою національної ідеї. Невипадково тематикою найбільшого письма Митрополита на суспільно-політичні теми, яким є послання до духовенства «Як будувати рідну хату» (з грудня 1941 р.), є шлях побудови незалежної української державності. Його перше речення було красномовним: «Ідеалом нашого національного життя є наша рідна, всенаціональна хата – Батьківщина».

Першою умовою для побудови української держави митрополит Андрей вважає національну єдність і гармонію духу. Мова, на його думку, є одним із головних факторів єдності, але вона є лише одним із чинників, що творить народ. Всі, хто розмовляє українською мовою, або «що вважають українську мову за рідну, будуть становити український народ». Але є різні народи, що говорять тою самою мовою, а собі взаємно ворожі, і, навпаки, є народи, що вживають різних мов, а є сильними державними організмами (Швейцарія). Тому поза мовою мусить бути ще щось глибше. Це бажання народу складати єдине ціле, «свідома воля всіх одиниць злучитися в одну організацію».

Він глибоко переконаний, що «є в душі українця глибока і сильна воля мати свою державу», однак попри цю волю «знайдеться, може, рівно сильна і

глибока воля, щоб та держава була конечною такою, якою хоче її мати чи партія, чи кліка, чи група, чи навіть одиниця. Бо як же пояснити те фатальне ділення поміж собою, ті спори, роздори, сварки, ту партайність, яка нищить кожну національну справу...». Духовну основу єдності нації дає, на думку А. Шептицького, єдність Церкви, а з нею – і єдність віри. Для побудови української держави натомість потрібна така ж єдність всіх наших політичних сил. Тому, мабуть, дуже обережний Митрополит щодо майбуття української держави: «До якого ступеня зуміє український народ, коли Бог дасть йому рішати про свою долю, уникнути всіх тих небезпек і дати українській суверенності такі форми, які запевнюють свободу громадян і непорушність національних границь батьківщини та виминути всі небезпеки в тій праці, покаже щойно майбутнє».

Тому сьогодні дуже пророче лунають слова митрополита Андрея: «Ясно, як на долоні, що Рідна Хата не постане, не буде українського моноліту, коли українці-самостійники не зможуть мимо всіх різниць, які їх ділять, завести між собою якнайбільшої єдності. Тієї єдності Україні треба, а ця потреба накладає на нас усіх обов'язок і від сповнення того обов'язку залежить ціла будучність Батьківщини.

Якщо хочемо всенаціональної Хати хотінням глибоким і ширим, якщо та воля не є тільки фразою, ілюзією, то вона мусить проявлятися діланням і те ділання мусить вести до єдності».

«Справжнє ісповідування і підтримування живої християнської віри – це найважливіша справа не тільки самої Церкви, але й усього народу, всіх національних сил, зокрема національно-визвольного руху. Нам треба не відмежовувати оборону християнської віри і Церкви від національно-визвольних змагань, тільки зосередити головну увагу і головні зусилля довкола тих найважливіших тверджень, проти яких ворог спрямовує найсильніший наступ... Свідомість, що з нами Бог – це найпевніша і найбільша поміч для нас усіх, зокрема, для всіх борців і страдників українського визвольного змагання», – казав Степан Бандера.

ВНЕСОК МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В УКРАЇНСЬКЕ КАЗКОЗНАВСТВО

Карпенко С.

кандидат філологічних наук,

доцент,

доцент кафедри славістичної
філології, педагогіки та методики
викладання Білоцерківського
національного аграрного
університету,

м. Біла Церква, Україна

e-mail:svitlanka_nova@ukr.net

На основі збережених зразків народних казок, можемо говорити про особливості менталітету народу. Людство обрало казку як засіб ознайомлення підростаючого покоління з культурними цінностями роду-племені, як спосіб привернення уваги до розуміння соціуму створеного дідами (пращурами), як шлях пізнання світу, як форму для збереження сакрально-профанної культурної інформації. Із сюжетного репертуару народної казки, її варіативності, доступними для аналізу стають елементи побуту, поведінки, мислення. Сюжетна основа казки наскрізь традиційна, містить у собі колективну та персональну творчість, а також елементи історії народу чи етносу.

Михайлі Грушевському (1866-1934) належить питання виписування генези народної казки. Зважаючи на величезний досвід роботи вченого з першоджерелами та енциклопедична обізнаність у темі вивчення народної казки на міжнародному рівні, дуже цінними для сучасників є висновки вченого, що до казкознавства як галузі науки.

Фактично, з 1914 р. М. Грушевський почав роботу над «Історією української літератури». Перший том її було видано у Львові 1923 р. Спираючись на метод історизму, у праці показано сприйняття, аналіз, інтерпретацію явищ літератури від давнини до сучасності. Перший том вміщує розвідку «Казки» [4], де означено генезу жанру, записування та дослідження про казку, перелік мотивів із паралелями до світових зразків, визначено видовий поділ казок та напрями дослідження. Стаття має присвяту М. Сумцову. З часом працю було перевидано Академією наук України у 6 томах (9 книг).

За М. Грушевським казкою називають оповідання фантастичне, без виразної моралізуючої цілі. Таке визначення було запропоноване І. Франком у 1 томі Етнографічного збірника 1895 р., в якому М. Грушевський був редактором. За І. Франком, «казка – оповідання, в якому дійсність перемішана з чудесним елементом, так що цілість являється свободним виплодом фантазії без ніякої побічної, церковноморалізуючої цілі». Крім цього окремо вирізняються байки звірячі, саги, міфічні оповідання, новели та легенди. Усі ці жанри народних оповідань можуть становити у збірниках окремі розділи, проте часто на практиці виникали труднощі із розподілом зразків такої словесності. Вчений

звернув увагу на перспективи дослідження казкових мотивів, вказавши на доцільність такого поділу. Проте зважаючи на розвиток казки як словесного мистецтва, пропонував розрізняти групи: казки про звірів, казки про космічні сили, казки про надприродні пригоди («про щастя»), оповідання про подвиги, осягнені людськими здібностями, оповідання демонологічні». Вступаючи в дискусію, М. Грушевський звернув увагу, що всі ці групи у реальних умовах життя тісно сплітаються між собою, але перевага того чи іншого мотиву дас місце певній групі казок в еволюції окремої повісті.

У висновках М. Грушевського зазначено, що в українських народних казках вбачаються сліди архайчних звичаїв, пам'ять про які майже не збереглася в інших європейських народів. Так, багатством в українських казках часто володіє не чоловік, як в інших народів, а жінка (дівчина) через практику материзму, коли спадок передається від матері до доньки. Суто негативні в інших народів персонажі, такі як Змій, можуть виявляти честь і гостинність: зустрічають героя, що прийшов з ними битися, застійлям, дають право першого удару. Підстави цього вбачаються у збереженні язичницького світорозуміння, де надприродні сили ще не поділяються на однозначно добрих і злих. Образи казкових тварин вважаються відгомоном тотемізму, коли ці тварини шанувалися як священні.

Класифікація казок вченого слідує за європейськими зразками (зокрема, братів Грімм [3], Й. Болте та Ір. Нолівки [2], А. Аарне [1] та ін), але враховує національну своєрідність, що обумовлена як оповідною традицією, так і історичним розвитком української мови. М. Грушевським було виділено головні мотиви українських народних казок, подані у певній ієрархічній послідовності, з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків між ними:

Космічні сили: сонце, місяць, вітер, мороз, траг, яким людина протистоїть, змагається з ними, щоб досягти порядку.

Фантастичні надприродні земні сутності: дух землі, або лісовик, «Ох», водяний ліл чи цар, або «ліл кирничний», які силою чи хитрощами забирають до себе людей, котрих потім доводиться різним способом виручати, або виручатись самим.

Баба-людоїдка: лиха баба, особливо небезпечна для літів, котрих хоче з'їсти, але ті різними способами рятуються від неї або обдурюють.

Змій: під напаруванням мотиву святих змісборців (св. Юрія, Дмитра, Федора) і християнської демонології, де змій є звичайним втіленням нечистої сили, прослідковуються унікальні стародавні мотиви змія як сторожка дерева життя і безсмертя, живої води.

Кошій Безсмертний: образ, паралельний Змієві, втім, в українській традиції він ослаб і казки про Кошія значною мірою перейняті в росіяні. В основі лежать мотиви знаходження душі персонажа в квітці, яйці, та образ персоніфікації смерті, кістяка.

Кобиляча голова: паразель до Кошця, котра втім не щодить активно, хоча здатна згубити людину за непощану, або ж нагородити за пошану. Образ поза Україною мало відомий, але в українському фольклорі досить популярний.

Одноокий людоїд, від котрого людина рятується, хитро вибравши йому останнє око.

Доля, Недоля, Злідні: комплекс образів, доволі хитких і складних, які то наближаються до чисто поетичних персоніфікацій людського життя і незрозумілого збігу обставин, то переходят в більш конкретизовані, фантастичні образи істот з самостійним існуванням. В казках людина різними способами змушує змінити їхній характер і поведінку, добивається поради або позбувається їх.

Фатальні, чудесно народжені герой: персонажі з особливою наперед визначеню долею, наділені чудесними рисами, що родяться незвичайним чином. Герой таких казок малолітні (наприклад, семиліток, лівка-семилітка), вони виrushають на подвиги, врятувати своїх батьків, братів або здобути жінку, вдаючись до допомоги чарівних сил, для чого повинні проявити моральні якості. При цьому герой казки: часто має чудесного коня та товаришів з надзвичайними здібностями чи незвичайного походження; в подорожах йому допомагають чарівні звірі; нерідко зазнає метаморфоз (перетворюється на тварин аби втекти від переслідування чи досягти певного місця); користується чудодійними засобами (зіллями, показниками шляху, свідченнями правди на боці героя).

Родинні мотиви: інормальне родинні відносини в патріархальній родині, котрі належить усунути. Такі казки пов'язуються з розпадом родо-племінного ладу і як наслідок зникненням моральних регуляторів, які давала родова солідарність. Особливо: зла мачуха та її прийомна донька, де перша отримує покарання, а друга здобуває допомогу та винагороду; недобра жінка або сестра, котра перебуває в змові з надприродними силами, хоче позбутися свого чоловіка або брата, проте її злочини викриваються і вона зазнає покарання; добра, мудра помічниця, котра виправляє забуття зроблених героєм добрих справ, що сталося через недотримання ним заборони; добра і вірна жінка, місце якої займає її недобра сестра, проте врешті справедливість відновлюється і лиходійка зазнає покарання, а скривджені отримують винагороду. Сватання або відшукування викраденої жінки: мотив, де доводиться добувати дівчину чи жінку, зняти чари, пакладені на дівчину або викрадену жінку злими чарівниками. Засуджені на смерть, вигнані або чудесними й природними засобами урятовані і виховані діти, чия доля здійснюється попри всі намагання цьому завадити. Зневажені (упосліджені) діти: скривджені старшими молодші діти, які злобують щастя і багатство. Три брати, менший брат: вдачливий дурень, знахтуваний менший брат, що виявляє більше мудрості, моральності за старших, тому здобуває успіх. Суперництво двох братів: заздрісного й багатого старшого і бідного й доброго молодшого.

Поза колом родинних відносин лежать такі теми, як: немилосердний і гордий цар та його покарання; викрадачі, які виконують крадіжку в неможливих умовах; мудрий і сильний або наділений нелюдськими силами робітник, котрого бере скрупий та заздрісний хазяїн і від того гине; розбійники - нереважно дурні, від котрих рятуються вхоплені ними літи, лівчата і подібне: дурні народи і дурні взагалі [4].

З огляду на вищесказане можемо зробити висновки, що українське казкознавство було готове до участі у європейському контексті вивчення народної епіки і могло б багато усунути лакун у міжнародних показчиках. Проте ці дані не були належно оцінені та використані міжнародною спільнотою. З огляду сучасного досвіду, можемо стверджувати, що причина тут не стільки в низькій якості знань українських казкознавців, скільки в упередженому ставленні до геополітичної належності України. Її виборі орієнтувалися на схід чи на захід. Українське казкознавство ХХ століття а ні трохи не схибило на шляху розвитку в порівнянні з XIX ст. Про це можуть свідчити результати досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Aarne A. *Finnische Märchenvarianten. Verzeichnis der bis 1908 gesammelten Aufzeichnungen* (FFG 5). Helsinki, 1911. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Finnische_M%C3%BCrchenvarianten.html?id=HrMMzwEACAAJ&redir_esc=y
2. Bolte J., Polivka G. *Anmerkungen zu den Kinder- u. Haussmärchen der Brüder Grimm*. Bd. I – V. Erster Band (Nr. 1-60) Zweiter Band (Nr. 61-120) Dritter Band (Nr. 121-225) Vierter Band (Zur Geschichte der Märchen, I-VIII) Fünfter Band (Zur Geschichte der Märchen, IX-XIV. Register). Hildesheim: Georg Olms, 1963.
3. Grimm. *Märchen: Kinder- und Haussmärchen*. Berlin, 1812-1815.
4. Грушевський М. *Казки. Історія української літератури*; у 6 томах, 9 книгах. Київ, 1993. Т. 1. С. 330-368.

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ, ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ЗАСОБАМИ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ СПАДЩИНИ

Козубовський Д.

викладач Вижницького фахового
коледжу мистецтв та дизайну імені
Василя Шкрібляка,
заслужений працівник освіти, член
спілки дизайнерів України
(м. Вижниця)

email:Dmutro.kozybovskyi@gmail.com

В умовах жорстокої загарбницької війни, яку розпочала рашістська росія проти України дуже важливо вберегти і захистити людей не лише фізично, але й духовно, формувати в них етнічну самосвідомість, їх національну пам'ять. Сьогодні путінська росія намагається позбавити українців національних святинь у культурі, мові, мистецтві, релігії, тобто відібрati національну пам'ять. Московити чинять звірства, руйнуючи міста і села, школи, лікарні, музеї, пам'ятки архітектури і культури, вбиваючи українських громадян, викрадають і піддають рашістському зомбуванню дітей, калічать і вбивають їх. Масово знищується матеріальна і нематеріальна культура українців. Продовжується геноцид як фізичний, так і етнічний українського народу. На даний час рашістами зруйновано більше однієї тисячі пам'яток культури. У цей непростий і складний час зростає великий інтерес українського народу до свого історичного минулого. Повсюдно поширюється українська мова, звичаї і традиції, багата спадщина декоративно-прикладної творчості та народне мистецтво українців. Адже народне мистецтво тісно пов'язане з життям і побутом народу, розкриває безмежний світ його краси і мудрості, розуміння добра і зла, відображає генетичні смаки, багатий внутрішній світ українського народу. Видатний український письменник Олесь Гончар, говорячи про поетичну душу українського народу, яка сприймає все прекрасне в житті казав: «Дівоче вбрання і козацька люлька, інкрустований топірець гуцула і різьблена спинка саней, бабусина розмальована скриня і мисник на стіні, вишитий рушник і звичайна віконна лиштва – будь-яка вжиткова річ під рукою невідомого художника чи художниці стала мистецьким твором... Людина оточувала себе красою, знала в ній смак, художньо прикрашала життя, запалена одвічним, таким нестерпним бажанням творити».

Слід відзначити, що у всіх регіонах України народне мистецтво , в основному, має свої регіональні особливості, воно передається із покоління у покоління і зберегло українську традицію, як у формотворенні , так і в сюжетній композиції, барвистому колориті і декоруванні. Така повторюваність і становить генетичний код українському народу і притаманна виключно українському етносу. Традиційне народне мистецтво розвивалося переважно у сільській місцевості, в основному ті види, де були необхідні матеріали: глина,

дерево, камінь, метал, кістка, шкіра, вовна тощо. Традиційне мистецтво розвивалось на всій території України, але мало свої регіональні особливості, як у виборі форми, так і техніки виконання, декорування, у певній кольоровій гамі.

Народне мистецтво Буковинської Гуцульщини розвивалось в нерозривній єдності з українським народним мистецтвом. Це підтверджують вироби буковинських майстрів, яким притаманна спільність форм, матеріалі, декоративних мотивів, кольорової гами, багатого орнаментального оздоблення.

Із здобуттям у 1991 році Україною національної незалежності і суверенітету, у період само ідентифікації українців як нації, виник великий інтерес до справжньої, а не фальсифікованої історії українського етносу, в тому числі і народного мистецтва. Саме в той час виникли музеї під відкритим небом, музеї етнографії та народного побуту. Новими експонатами поповнюються краснавчі музеї, які, в основному, зосереджені в обласних центрах.

Новий підхід до експонатів нематеріальної культури викликав великий інтерес в українського народу, особливо молодого покоління. Це дало можливість організувати цілеспрямовану роботу на виховання у молоді почуття патріотизму, стіничної самосвідомості та високої моральності. По новому ззвучали слова Максима Рильського «Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього, хто не відає слави своїх предків, той сам не вартий пошани».

У Вижницькому фаховому коледжі мистецтв та дизайну імені Василя Шкрібляка музей старожитностей та етнографії Буковинської Гуцульщини був відкритий 29 вересня 2010 року до 105 річниці його створення. Метою музею є вивчення, збереження та використання пам'яток матеріальної і духовної культури гуцулів, прилучення громадян до налбань національної історико-культурної спадщини, інформування студентів про значення культури, вікових народних традицій для формування національної свідомості.

Експозиція музею напічує більше двох тисяч унікальних експонатів, серед яких предмети домашнього вжитку, одяг, ткани та вишиті вироби, прикраси, знаряддя праці та реманент (старовинні праски, ваги, ліхтарі, робочі інструменти) та сакральні предмети, що відображають історію, культуру, побут і звичаї гуцулів, мешканців Буковинських Карпат і головне завдання музею зберегти їх духовне та матеріальне налбання.

Експонати музею зібрані під час етнографічних практик та експедицій студентів і викладачів коледжу.

Гуцульщина, як етнографічний регіон, має колоритний етнокультурний і природний потенціал. Михайло Коцюбинський, відоочидаючи в Карпатах, писав: «...Якби ви знали, який це дивовижний, майже казковий куточек, з густо зеленими горами, з вічно шумливими гірськими ріками, чистий, і свіжий... Мова, звичаї гуцулів, які проводять усе літо зі своїми стадами на вершинах гір, настільки своєрідні й барвищі, що почуваєш себе перенесеним у якийсь новий, незнаний світ... Якби ви знали, яка тут велична природа, який цікавий народ гуцули, з багатою, своєрідною психікою, з буйною фантазією, дивними звичаями і мовою...».

В основу класифікації експонатів музею покладений відповідний тип призначення речей: хатне обладнання й меблі, знаряддя праці, предмети господарського призначення, посуд, начиння, культові й обрядові предмети. Експонати музею демонструються у чотирьох залах музею. У головному залі зосереджені комплекти народного жіночого та чоловічого одягу. Центральне місце експозиції займає великий ткацький верстат, набір прядок, скрині 19 століття, одягові та інтер'єрні тканини, рушники, скатертини тощо. У наступних залах експонуються традиційні вироби з дерева, металу, глини, кори, робочі інструменти та музичні.

У музеї старожитностей представлена велика колекція писанок, керамічних виробів, сакральні речі, світлини різних років.

Музей став культурно-освітнім центром, де проводиться заняття, наукові читання, кіносеанси, зустрічі з майстрами декоративно-прикладного мистецтва та цікавими людьми, різні конкурси та квести, майстер-класи. Просвітницька діяльність, яка проводиться у музеї активно сприяє процесу виховання особистості. Її результати сприяють формуванню нового способу мислення, відходу від авторитарних принципів та підвищенню мотивації до навчальної діяльності, що відповідає сучасним тенденціям особистісно-орієнтованої освіти.

Вже стало традицією проводити «Ніч у музеї» перед черговою річницею створення нашого навчального закладу. Знати і вивчати історію нашої Альманах-матері-почесний обов'язок кожного студента, так як такі заходи сприяють формуванню людини, здатної черпати з минулого, дивитись разумно в теперішнє з вірою у майбутнє та з охотою до співпраці в будові кращого завтра. Потрібно відзначити, що студенти з великою цікавістю слухають про етапи розвитку нашого коледжу, завжди мають багато питань, особливо про перших вчителів та учнів, специфіку навчання, гурткову роботу, виставкову діяльність. Також вони відзначають, що навчаються у найкращому закладі України і щастливі з того, що живуть на своїй землі, українській, мають свою культуру і традиції, не зазіхають на чуже, а бережуть своє Богом дане нашему народу.

Сьогодні Україна переживає найбільше випробування в своїй історії збройну боротьбу за незалежність та територіальну цілісність. У цій війні ми масно загиблих і поранених, проте масно і першу історичну перемогу згуртувану націю, яка готова боротися за ідею збереження державності, примноження її сил, матеріальних та духовних багатств. Не базі музею проведено перегляд та обговорення фільму «Хто ми? Психоаналіз українців». Нід час обговорення студенти вели мову, що вони пишаються, що вони українці! Щастливі, що довелося народитися в країні зі славною історією, багатою культурою. Раді від того, що останнім часом вони все частіше звертаються до своїх давніх звичаїв, обрядів, які мають тисячолітні традиції.

Благодійна акція «Все буде Україна», яка ліє від початку повномасштабного вторгнення привернула увагу не тільки викладачів та студентів, але й жителів нашого містечка і його гостей. Ауже найменша наша допомога - безцінний вклад для наближення перемоги. Акція продовжується і

вдосконалюється. Адже національно патріотичне виховання – це не мода, це не робота одного дня чи навіть року. Це провідна складова навчально – виховного процесу, а навчальний заклад став для наших студентів осередком становлення громадянина – патріота України.

Популярними є родинні зустрічі у музеї, де презентуються традиційні буковинські та гуцульські страви, адже народна кухня – це така ж культурна спадщина українського народу, як мова, література, мистецтво і в певній мірі відбиває історичний розвиток українського народу, його звичаї, традиції та культуру. Вже стало традицією проводити день української хустки у музеї. Любити свій народ – це значить любити мамину пісню, що вчила добра і ласки, нам'ятати батьківську хату, бабусину скриню, з трепетом брати у руки речі, які в ній є, і берегти їх, як найдорожчу реліквію. Адже хустка є символом прихильності, любові, вірності, прощання, скорботи, оберегом родини і важливим ритуальним предметом. Це невід'ємна частина української культурної спадщини та реліквія, що передається від покоління до покоління. Показ одягу і майстер – клас пов'язування хустки та перемітки викликає великий інтерес у наших студентів та гостей музею. Майстер-клас написання писанок та Великодньої випічки викликає велику зацікавленість у наших студентів та вимушених переселенців, які проживають у нашому містечку.

Музей старожитностей та етнографії Буковинської Гуцульщини створений відносно недавно, проте має з кожним роком все більше прихильників. Особливою увагою він користується серед учнів шкіл, студентів, викладачів, туристів, всіх, хто цікавиться життям та побутом жителів гірських населених пунктів Буковинської Гуцульщини. Щорічно музей відвідують сотні гостей міста, туристів з усіх областей України та із-за кордону.

«Музей – це минуле, це історія, це душа, це серце наших предків, а для нас це величавий храм, куди ми повинні входити з побажністю, а виходити з найглибшим поважанням і гарячою любов'ю до всього того, чим жили наші батьки, ліди і прадіди, що ми повинні нести з собою, як заповіт і чому повинні вчитися всі ми і покоління наших нащадків, поки стоїть земля і світить сонце», писав Дмитро Яворницький.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович С.А., Захарчук-Чудай Р.В., Станкевич М.С. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 1992.
2. Доманевський М. Історія Гуцульщини. Чікало ; 1985.
3. Кара-Васильєва Т. Українська вишивка. К. : Мистецтво, 1993.
4. Козубовський Д.О. Вижницький коледж прикладного мистецтва ім. В.Ю.Шкрібника. Чернівці : «Митець», 1997.
5. Козубовський Д.О., Козубовська М.Н., Музей старожитностей та етнографії Буковинської Гуцульщини. Вижниця, 2017.
6. Косміна О. Традиційне вбрання українців. К. : Багаття-Друк, 2009.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОСІННОГО СТАНУ

Кубрак Н.

Львівський національний
університет ветеринарної
медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького
e-mail: nadiyakubrak@gmail.com

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, усіх громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [2].

Основними формами національно-патріотичного виховання молоді є інформаційно-масові (дискусії, диспути, конференції, вікторини, вечори, подорожі до джерел рідної культури, історії держави); діяльнісно-практичні (творчі групи, екскурсії, свята, огляди-конкурси, олімпіади); інтерактивні (фестивалі, гуртки); індивідуальні (доручення, творчі завдання).

Національно-патріотичне виховання входить в систему заходів навчально-виховної роботи: на лекціях і поза ними викладачі повинні виховувати особистість з активною громадянською позицією.

В основу системи національно-патріотичного виховання молоді покладено ідеї зміцнення української державності, формування патріотизму та утвердження національних цінностей. На сучасному етапі, коли наша країна перебуває у стані війни, першочерговим залишається виховання молоді в дусі патріотизму, любові й поваги до своєї держави, свідомої готовності стати на захист країни.

Заклад вищої освіти повинен створювати умови, в яких молодь набуває та розвиває розумові, фізичні, наукові, теоретичні, практичні, комунікативні, підприємницькі, навчальні здібності, формує високі моральні якості, патріотизм, національне виховання, суспільну свідомість, здатність розв'язувати складні життєві задачі та ситуації.

Але саме зараз, у період війни, яку Російська Федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей [3].

Як показують події останніх років, забезпечення належним чином національного суверенітету і територіальної цілісності України потребує

докорінного реформування вітчизняної системи виховання молоді, її спрямування на становлення свідомих громадян і патріотів української соборності. Нині проблема патріотичного виховання набуває особливого значення, оскільки від її вирішення багато у чому залежить майбутнє нашої нації.

Формування ціннісних орієнтирувальних цінностей, української громадянської ідентичності та самосвідомості в молоді повинно стати важливим напрямом національно-патріотичного виховання. Шляхи реалізації цих пріоритетних завдань пропонує Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року [1].

Національно-патріотичне виховання має наскрізь пронизувати весь освітній процес, базуватися на національній історії, знанні та відстоюванні своїх прав, виконанні конституційних і громадянських обов'язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни.

Складний процес національно-патріотичного виховання здійснюється за допомогою різноманітних форм роботи, вибір яких залежить від змісту та завдань виховної роботи, вікових особливостей вихованців з урахуванням основних напрямів їхньої діяльності. Основними традиційними формами національно-патріотичного виховання є інформаційно-масові, а саме: дискусії, диспути, конференції, «круглі столи», «відкрита кафедра», інтелектуальні аукціони, ринги, вікторини, урочисті вечори.

Тож зараз, як ніколи раніше, потрібні нові підходи, шляхи й технології для виховання патріотизму як почуття, базової якості особистості. Для цього варто використовувати сучасні, інноваційні технології, які дають можливість збирати та опрацювати інформацію за допомогою комп'ютера й телекомунікаційних засобів, стимулюють інтерес до діяльності, сприяють формуванню творчого мислення, розвитку самостійної та свідомої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-%D0%BF%D23n11>

2. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Документ 2834-IX, поточна редакція від 13.12.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

3. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641: Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 572. URL: <https://mon.gov.ua/ua/pravopro-deyaki-pitanuya-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya/>

[vihovannya-v-zakladahosvit-i-ukrayini-ta-viznannya-takim-sho-vtrativ-chinnist-nakazu-ministerstva-osviti-i-naukiukrayini-vid-16062015-641](#)

РОЛЬ ФОЛЬКЛОРУ У ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ

Купчак Т.

Львівський національний
університет ветеринарної
медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького
e-mail: kupchaklnau@ukr.net

Стабільність кожної держави утримується на трьох чинниках, трьох точках опори: економічній, політичній та духовній. Руйнація хоча б одного з них загрожує втратою рівноваги усього суспільства, тому що всі три чинники пов'язані однією метою — втіленням продуктивної творчої праці в життя суспільства. Без духовної єдності неможливий політичний компроміс, а без політичної стабільності — економічний розвиток зазначає Олексій Кузьмук («День», №53).

Духовна єдність народу, що в політичному аспекті трактується як патріотизм, виховується національною культурою цього народу, одним із знарядь впровадження якої до суспільної свідомості є фольклор.

Серед мистецького багатства українського народу значне місце посідає усна народна творчість — фольклор. Фольклор не просто культурна пам'ятка минулого українців, він несе в собі цінності, що далеко виходять за рамки часу, відображеного в піснях чи казках.

Український музичний фольклор — це багатство українського народу, який протягом багатьох століть вражає світ своєю мелодійністю та душевністю. Жодна нація за всю історію не має такої кількості пісень, яку створив український народ. В ЮНЕСКО зібрана дивовижна фонотека народних пісень країн усього світу. У фонді України там знаходиться близько 15,5 тисячі пісень. Сьогодні, коли культурний простір нашої країни виходить на новий рівень свого існування, коли з'являються нові форми та жанри музичного мистецтва, фольклор також набуває новогозвучання, стаючи одним із основних компонентів сучасної музичної культури України. Те, що вичавлювалося з народної свідомості московською владою, сьогодні стало модним. У великих містах і містечках створюються центри, лабораторії автентичного співу, де навчають збирати, записувати і відтворювати давні традиції фольклору.

Жанри фольклору надзвичайно різноманітні — це казки, прислів'я, загадки, пісні, думи тощо.

У цьому плані найбільш типовими жанрами українського пісennого фольклору є:

- календарно-обрядові (веснянки, щедрівки, гайви, колядки, купальські, обжинкові та інші);
- родинно-обрядові та побутові (весільні, жартівливі (в тому числі коломийки), колискові, поховальні, голосіння та інші);
- кріпацького побуту (чумацькі, наймитські, бурлацькі тощо);

- козацькі пісні; історичні пісні і думи; солдатського побуту (рекрутські, солдатські, стрілецькі, повстанські);
- ліричні пісні та балади.

Сьогодні хочу детальніше представити один із варіантів обрядового фольклору – гайви. «Гайви», «риндзівки», «галагівки», «гагілки», «ягілки», «лаголовики», «магілки» та інші – так називали весняні обрядові пісні в різних регіонах України.

Гайви в Україні – не просто розвага чи нагода для веселощів, це глибоко символічний обряд, що носить у собі культуру та історичну спадщину українського народу. Відновлення та збереження традицій гайвок є важливим елементом культурної самобутності та спадкоємності, що допомагає зберегти унікальну ідентичність у сучасному світі.

Гайви бавляться від Великодня аж до Зелених Свят. Співаються вони скрізь: на вулицях села, на майдані під церквою, в лісі, в полі, а найчастіше – на зелених луках понад річкою або ставком.

Веснянки й гайви – це, упереваж, пісні дівочі. Рідко де до участі в хороводах допускалися хлопці; звичайно вони тільки прислухалися до три, прислухалися до співу і, час від часу, спровоковані насмішками та дотепами дівчат, «киндали» поміж юрбу, на хвилину перериваючи забаву. Іноді, побіч з дівочими гагілками чи веснянками, хлопці зводили свої ігри: боролися, бігали наввицередки, крутилися за сонцем, «будували вежу», стаючи один на одного, що є символом близькості до Бога до неба тощо.

Виходячи на вулицю, щоби співати веснянки або грати гайви, дівчата вибралися в білі вишиті сорочки, а на голову клали вінки або ж квітчали волосся квітами.

Метою найдавніших творів, які побутували ще у первіснообщинному ладі, за дослідженнями фольклористів, етнографів, було відігнати зиму, закликати весну, потоже літо із добрым урожаєм. Умілюстивити природу, щоби та допомогла хліборобові в його нелегкій праці, мали допомогти імітація рухів, що відображають оранку, сівбу, плекання, збереглися у веснянках «Мак», «Огірочки», «Іросо», «Грушка», «Льон». Люди оспіували природу. Це відчулося у веснянках «Ой летіли дикі кози», «Заплетімо шума», «Жучок», «Бузьок», «Козуня», «Зайчик», «Жабка», інших.

Гайви належать до тих обрядових пісень, де найкраще збереглися символічні елементи. Зокрема в їхніх рухових елементах. Хореографічні рухи у гайваках побудовані на фігурах, які переважно базуються на символії дохристиянських вірувань. Як зазначає відомий фольклорист Степан Килимник: «Найголовніша фігура-образ у водінні веснянок-гайвок, – це коло (в Галичині називають «колесо»). Це коло знаменує сонце і символізує благання тепла, прискорення весни, високого урожаю тощо» (1994, Т. 2, с. 184). Окрім кола найвиразнішими руховими елементами гайвок є манера ходьби змійкою, ключами, двома шеренгами, пара за парою, різноманітна жестикулляція: «змійка» – символ вічності життя; «шеренги» – символ руху небесних світил; «ворота», або «корона» – шлях до неба, до Божого благословення. Це також рухи, які імітують ріст дерев, городніх та злакових культур. Бавлячись гайви,

учасники беруться за руки і творять коло, півколо або шнурок і так рухаються під ритм пісні. Усі кола ведуться за рухом сонця, тобто в такому напрямку, як сонце рухається по небу, зі сходу на захід. Варто зауважити, що круговий рух у гайках може бути рухомим та нерухомим.

Словесний текст, мелодія, танкові рухи, міміка, драматична дія – спілтаються в одну синкретичну цілість, що має дуже архаїчний характер і веде нас у початкову добу пісенної творчості, де словесний елемент стояв на другому плані супроти музичного і хореографічного. Сьогодні гайки, втративши давнє культове значення, перейшли в забаву для молоді і зберегли лише легкий відгомін давніх космічних образів і міфологічного елементу, а саме: сонячного міту («Воротар», «Кроковес колесо»), похоронів зими персоніфікації й заклику весни («Вже весна воскресла»).

Найважливіше місце у весняних піснях та іграх посідають любовні мотиви: залицяння, дівоцькі чари, сватання («Зельман», «Білоданчию»), любов, заклики до женячки («Огірочки», «Горошок»), дари дівчині («Вербова дощечка», «Галля»). У гайках розвинена символіка дій й поетичних образів: вибирання дівчини («Качури», «Зайчик»), викуп дівчиною («Воротар», «Мости», «Прoso»), плетення й дарування віночків – усе це символи любові й сватання; міщення мостів («Жучок») – символ очікування милого, відкривання й закривання воріт, топтання посіву, переїзд через кладку, порятунок дівчини – символи плюбу. Наші предки вірили, що таким способом гайки й веснянки, подібно як колядкові величання, пророкують та заворожують весілля.

Можна сказати, що усна народна творчість – це поетична біографія народу, історія його трудового життя й боротьби за волю і незалежність. Фольклор є джерелом наших національних традицій, виразником народної свідомості та ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кипинник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Львів : «Кобзар», 1994. Т. 2. Весняний цикл. 244 с.
2. Смоляк О. Традиційний етюдник символізму Леся Курбаса (на матеріалах гайок із села Старий Скалат Півволочиського району Тернопільської області) Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Сценичне мистецтво : зб. наук. пр. Вип. I. М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2018. 131 с. С. 50-60. <https://orcid.org/0000-0002-0435-5912>

**ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТУ «УКРАЇНСЬКА ВИШИВКА – ОБЕРІГ
ДЛЯ НАЦІЇ» ЯК ФОРМИ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ
ТА ДУХОВНОЇ ОСНОВИ ОСОБИСТОСТІ**
(з досвіду роботи)

Лісова О.

Комунальний заклад
«Костянтинівський медичний
фаховий коледж»

e-mail: elenalisovaya59@gmail.com

Сьогодні, у тяжкі часи російської агресії, коли українці довели всьому світові, що є гідною, незламною, самобутньою нацією, у період духовного єднання всього українського народу задля визволення і відродження рідної української землі, назріла особлива потреба у глибокому дослідженні вітчизняної історії та витоків української культури. Сучасний стан нашого суспільства характеризується неабияким зростанням свідомості українців, їх звернення до джерел народного мистецтва, до збереження та оновлення всіх його видів – це усвідомлення свого родоводу, духовних традицій та відродження нашої унікальної культури.

Вишивка в Україні – один з найбільш улюблених і поширеніших різновидів народної творчості. У виробах українських вишивальниць нас захоплює піднесений світ краси і фантазії, поетичне осмислення життя, світ натхнених образів, коріння яких сягає міфології, звичаїв і уявлень наших предків. Українська народна вишивка удосконалювалася упродовж багатьох століть і до нас дійшла у вигляді чудових різноманітних орнаментів, швів, якими вони виконані. Саме вивчаючи українські вишивки, можна багато дізнатись про історію українців, розкрити невідомі глибини їх духовного багатства, національної самосвідомості, зrozуміти їх естетичні смаки та особливості українського населення на різних територіях України.

Тому в нашому коледжі народився проект «Українська вишивка – оберіг для нації», спрямований на вивчення цього виду українського мистецтва. У його реалізації брали участь біля ста здобувачів освіти, які вели науково-дослідну та пошукову роботу, що почалася із знайомства з матеріалами про українську вишивку таких дослідників як О. Гасюк, З. Krakowecьka, Т. Науменко, Л. Панченко, М. Степан, А. Чорноморець та інших.

Метою нашого проекту було ознайомити здобувачів освіти з історією української народної вишивки; узагальнити матеріал про її самобутній характер у різних регіонах України; визначити ставлення до вишивки у сучасному суспільстві; виявити майстринь вишивки у нашему краї; дослідити зображення вишивки у творчості письменників, зібрати усні народні та авторські твори про українську вишивку. Над цими завданнями працювало декілька груп, створених за напрямками роботи. Був зібраний величезний матеріал і узагальнений у єдину творчу роботу з додатками.

Практичне значення нашого проекту полягає в тому, що зібрані матеріали можуть бути використані на заняттях з історії, культурології, літератури, у турботі про виховання у здобувачів освіти почуття гордості за свою талановиту націю, сприятиме формуванню національної свідомості, патріотичних почуттів та духовної основи особистості.

Перша група учасників проекту збирала цікаві відомості з історії української вишивки та визначала її самобутній характер. Винайшли матеріал про захоплення вишивкою княгині Анни – дружини київського князя Рюрика Ростиславича, про перші школи мистецтва вишивки при монастирях у Кисні. Вишивка крім декоративної, несла заклинальну, символічну функцію [7, с. 29].

Отже, вишивка була улюбленим і поширенім видом декоративного мистецтва як серед знатної верхівки, так і серед простого люду – таких висновків дійшли учасники першої групи.

Друга група здобувачів освіти вивчала основні мотиви української вишивки, а саме: різновиди (геометричний, рослинний, зооморфний) і типи орнаментів (стрічковий, сітчастий та центральний), досліджувала смислове значення візерунків та їх кольорів.

У яскравому вишитому одязі дівчина виглядала мальовничо, нагадуючи букет живих квітів. Но-особливому виникненими виглядали у вишитих сорочках і чоловіки. І сьогодні вишиваний одяг став надзвичайно популярним. Усі найурочистіші події українці відзначають у вишитому одязі, що свідчить про велику пошану до цього виду національної творчості.

Декілька студентів із цієї групи вивчали вишивки на рушниках, яким надавалося образно-символічне значення. Важливі події в житті народу ніколи не обходилися без рушників. Обов'язковим було святкове вбрання рушниками храму під час весняних свят, перев'язування молодят під час весілля і вишитим рушником проводжали у далеку дорогу [9, с. 64]. Сьогодні ці традиції живі, і захисникам нашої землі дарують символічні вишиті рушнички-обереги на щастя, де враховують «Золоті правила» вишивки: полотнище рушника має бути цілим і безперервним; не можна винтикати весільні рушники після заходу сонця; вишивка має бути чистою і охайнюю з обох боків - лицьова сторона для людей, вівторітна - для Бога.

Третя група здобувачів освіти працювала над з'ясуванням особливостей вишивок на різних територіях України. Вони відрізняються технікою вишивання. Так на Полтавщині використовують грубі нитки, і тоді узори спрямлюють враження рельєфних. На східних територіях орнаменти завжди розтягнуті і легкі, на Сумщині та Поліссі застосовують техніку запиування. На Львівщині не заповнюються білій фон, що надає узорам прозорості й легкості. На Буковині вишивальним матеріалом є бісер, вовна, срібні та золоті лелітки.

У межах проекту його учасники визначали актуальність вишивки у наші дні, її роль і місце у творчості сучасних українців. Згідно соцопитуванню, дійшли висновку, що більшість людей в нашій місцевості пишаються, милуються вишивками, мають вишитий одяг і долучаються до вишивання.

Студенти відшукали майстринь - вишивальниць рідного краю, і навіть у нашему коледжі є працівники та здобувачі освіти, які оволоділи вершинами майстерності неповторної української вишивки. Ми вважаємо, що с дуже важливим знати наших талановитих земляків, які своєю працею, умінням примножують на землі красу, надихають інших людей до творчості та звершень.

Четверта група учасників проскуту досліджувала твори художньої літератури. Багато письменників досконало описували вишивки, щоб передати читачеві високий рівень культури українців, їх дотепність, глибину душі та творчий потенціал.

Немало знайшли студенти і творів усної народної творчості, у яких оспівується українська вишивка як джерело естетичної насолоди і великої новаги до творчості і майстерності українців. Результатом цієї роботи стало створення «Збірочки народних творів про українську вишивку».

Таким чином, реалізуючи наш проект, ми намагалися викликати у здобувачів освіти почуття гордості і величезної поваги до майстерності талановитого українського народу, поглибити зацікавленість до вивчення цього виду мистецтва, яке постійно розвивається, є нашим національним символом, багатством, створеним протягом віків. Ми закликали молодь, не розгубити унікальність української вишивки, передати це живе іскристе диво наступним поколінням і нам'ятати, що кожен з нас – як хрестик на великому українському полотні, частинка єдиного цілого – українського народу.

*Тож за вишиванку, за блакитне чисте небо
Рушимо, як одні, в священній правий бій!
Захистімо Націю! Вчимо все, що треба...
А найперше тримаймо наши духовній стрій!*
(Тетяна Комлік)

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович С.Л., Захарчук-Дусік Р.В., Станкевич М.С. Декоративно-прикладне мистецтво. Іванів: Світ, 1999.
2. Кара-Васильєва Т. Українська вишивка. Альбом. Київ : Мистецтво, 1993.
3. Krakowetska Z.I. Український рушник. Семантика. Народне Мистецтво. 1999. № 1-2.
4. Мельничук Ю. Семантика українських рушників. Харків, 2014.
5. Науменко Т. Українська народна вишивка. Іванів, 2011.
6. Орел І. Українські рушники. К. : Кальварія, 2003.
7. Напченко Л. Вишивання. К. : Техніка, 1990.
8. Чорноморець А. Українська вишивка. К. : Лібідь, 2002.
9. Сайт кафедри САИР. Сайт кафедри САИР. URL: http://deep.kiev.ua/~malvin/embroid_1.htm.

А БІЙ НЕ ОДЛУНАВ...

Смолінська О.

Львівський національний
університет ветеринарної
медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького

e-mail: smolinska_o@lvet.edu.ua

Творення націй, що відгриміло в Європі у міжвоєння першої половини двадцятого століття, вивершилося у майже мирні десятиліття після Другої світової у настільки самозрозумілу істину, яку перестали доводити, натомість стали показувати всьому світу як найдорожчий скарб – національну ідентичність. Однак названий із чиєсь важкої руки «пострадянський» простір наповнювався зовсім іншими цінностями: спочатку виживання, потім – не дуже багатого існування, згодом – пошуку того крила, під яким не дуже потрібно приймати рішення, отже, виявляти власну окремішність (славнозвісне «яка різниця»). Всього цього, проте, було замало, аби цілком маргіналізувати прагнення зрозуміти, хто ми і чиїх батьків діти. Кулішева екзальтація «Отже, дозвольте мені вас українізувати», опозиційна до неї «По-моєму, прілічнє бить ізнасілованої, нежелі українізованої» і сувора реальність «Іхня українізація — це спосіб виявити всіх нас, українців, а тоді знищити разом, щоб і духу не було...», що вже привела українців всіх поглядів на поріг, за яким зникає майбутнє, є виразною алюзією на сучасні події.

І тоді, й зараз ідеться не про перерозподіл багатств: триває бій за людський розум, за те, що називається ідентичністю, і про що зараз знову згадують старі європейські нації, зокрема нашадки Річарда Левине Серце й Наполеона. На думку спадає ще одна алюзія, змальована Володимиром Пішком:

Володимир Сосюра «Балада про комсомольця»
Бій одлунав! Жовто-сині знамена
Затріпотіли на станції знов,
І до юрби полонених
Сам курінний підійшов.

Володимир Пішко «Балада про курінного»
А бій не одлунав! Спокійно й тихо
Відзначили при келиху вина,
Що вже позаду більшовицьке лихо,
І стихло все, і бій не одлунав.

Наче пекуче Шевченкове «присплять, лукаві»...

Однак ідентичність, що може починатися з вірша, зі слова, врешті обернулася кривавою вишиванкою.

Ідентичність, бій за яку лунає, триває, червоно-чорно вишиває долі, і не час скорятися поклику оманливої безпеки – це голос ворога, хай і того, який живе всередині нас, який панікує: «Нас всі зрадили, нас всі покинули, а ворог... ми ж жили разом... якось». До речі, в Скрябіна є саме така пісня «Кинули». І український воїн, який відповідає на це словами Мирослава Мариновича: «Україна кривавіє, але ж імперія конає».

Ідентичність – наш бронежилет і наша каска, вона – наш щит і меч, вона міст між минулим і майбутнім, яке ми побачимо!

МИТЕЦЬ ВЕЛИКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВІРИ

Тараба Т., Батурина В.

ВСП «Класичний фаховий коледж
Сумського державного
університету»

e-mail: tetyana_taraba@ukr.net

vaientina_baturina@ukr.net

Постановка проблеми. 6 січня 2024 року виповнилося 86 років з дня народження талановитого українського письменника, перекладача, літературного критика, ключової постаті духовного життя доби, правозахисника, борця Василя Стуса. А прожив усього 47... І навіть до сьогодні його творчість не досліджена вповні, тому що не все з написаного Поетом видрукувано, не все повернуто з тих страшних катівень, де намагалися впокорити митця. Однак не впокорили, навпаки, Стус і його побратими боролися із системою, долали морок своєю творчістю, розумінням сенсу буття людини, осмисленням ролі поета в долі народу на шляху формування нації. І вивищилися над світом свою людяністю, зберегли в собі Людину, навіть ціною власного життя.

Аналіз останніх публікацій. Про творчість, подвижництво, стойцизм Василя Стуса писали Дмитро Стус, Микола Жулинський, Євген Сверстюк, Юрій Шевельов, Аріядна Шум, Михайлина Коцюбинська, Василь Овсієнко, Іван Дзюба, Василь Герасим'юк, Костянтин Москалець та інші літературні критики. Правду про кримінальну справу, життя і смерть Стуса, про катів, що його судили і знищили, написав Вахтанг Кіпіані.

Метою роботи є спроба долучитися до дослідження творчості Василя Стуса як Людини, як нескореного митця-патріота, правозахисника, громадянина, хроніка життя якого – це хроніка боротьби злочинної системи з людиною, сповненої болю і гідності.

Виклад основного змісту. Талановитий лірик, науковець, правозахисник, громадянин, патріот, якого за життя вважали найбільшим українським сучасним поетом. Життя і творчість Василя Стуса – поза часом. Бо, за словами Ростислава Семківа, «дуже швидко визрів до зустрічі з невідомістю, котра десь далі у житті чекає на всіх нас» [1, с. 6]. Надзвичайно прозірливі, моторошні на перший погляд, назви збірок «Зимові дерева», «Веселій цвінттар», «Палімпсести», «Круговерть», «Свіча в свічаді», «З таборового зошита» і віра у «вище світло, у непідвладні часу тексти, котрі постають, спинаючись на текстах попередників, у людськість та людину, попри все...». Будучи в несвободі, поет знаходить спосіб подолати пітьму довкола: джерелами життя, світла стають творчість, поезія. Стус вивищується над темрявою, задухою, мороком: «Боже, розплати шаленої, / Боже, шаленої мсти, / лютості всенauченnoї / нам на всечас відпусти».

Страдницький шлях і літературний хист В. С. Стуса могли б бути поціновані ще за життя, бо його життєпис – це героїчна біографія творця:

Нобелівська премія була б «чи не найадекватнішою оцінкою українського генія». Адже літературні критики – українські й закордонні – визнавали, що «Стус був наймасштабнішою постаттю в українській поезії другої половини, а може, й цілого ХХ століття» [2, с. 644]. Однак за життя митця про це не йшлося. Після жорстокого вироку – десять років у таборі особливо сурового режиму та п'ять років заслання – Стус пише скаргу (не суду, який він зневажав, а фактично – у вічність): «Оскільки кара, визначена мені, практично є карою смерті, висловлюю свою постійну вимогу – повернути всі вірші, переписані в кількох зошитах, записниках і на окремих аркушах, моїй дружині, Попелюх В. В. Нагадаю, що ці вірші уже завтра становитимуть гордість української поезії, української культури» [2, с. 667]. Так і сталося. Одна з найвищих долі, що їх проявила людина в ХХ столітті, «пост для поетів» і «пост для читачів», чий творчий безмір вражас.

Твори Василя Стуса, написані в час розгулу сталінської тиранії, важливі для національного самоусвідомлення сьогодні. Бо «хтось мусить узяти на себе вагар відповідальності... і струснути відчуттям наближення істини ціле... поспільство. В нашій літературі це Василь Стус – поет, котрий... повертає нам жах і дрож правдивої поезії» [1, с. 8].

«Час визначає кожного митця на волячий терпець, на опір... Вони, митці, викинені зі свого часу напризволяще», – писав Стус, перебуваючи на Колимі. Бо не час Стуса, не час Ліни Костенко, Василя Симоненка, Миколи Вінграновського тоді був. «У нас забрано історію, культуру, весь дух... Як може розвиватися національне дерево, коли йому врубано півкрони? ... Коли знаєш, що десь там, за мурами, Олекса Тихий – в критичному стані, а над ним збиткуються, – як мовчати?» і він не мовчав. Суперечив, будив, доводив. І переконував, будучи вірним рідному краю, бо усе створене ним – з великою любов'ю до України, до її минулого і майбутнього.

Звертаючись до минулого і спілкуючись із майбутнім, Стус «доходить до проблеми вічності» [3, с. 610]: «Мені зоря сіяла нині вранці... / Ота зоря – вістунка твого шляху, / хреста і долі – іби вічна мати, / вивищена до неба... прощає / тобі хвилини розпачу, дає / наснагу віри...»

Василь Стус – поет особливого світоглядження, «людина високої освіти і великої культури». Йому, за словами літературного критика Аріядни Шум, властиві багатство тематики, глубина філософічних міркувань і незвичайна різноманітність лексики та фразології, образність вислову, різноманітність самої версифікації: від спроб італійського сонета, через народно-пісенні строфічно побудовані вірші до найбільш сміливого верлібру; здебільшого спомини, листи, щоденники [3, с. 606].

Творець, за словами Юрія Шевельова, самотворився і як поет, і як людина власною поезією. «Біда пише мною» – цей вислів не лише біографічні джерела відкриває, а й «вказує на залежність поета від своєї поезії, на внутрішній примус творити поезії, знаходити в них себе і світ» [4, с. 645]. Поезія не тільки крик душі, але й відповідальність – перед собою і читачем. «... Читачеві відкривається з нездоланною силою... автор – у його болях, викрику й стриманості, у його зціплених зубах, у рішенні стояти й вистояти. Людина і

муж», писав Ю. Шевельов. Читач вдячний сьогодні за кожне слово і прочитує написане Стусом як молитву.

Михайло Хейфец, ізраїльський письменник, дисидент (відбував у 70-их роках ХХ століття покарання в мордовських таборах) назвав Стуса найбільшим поетом сучасної України (так поста називали там, за колючим дротом), «профетом у поезії нових шляхів, творцем нових гармоній».

За словами Михайлини Коцюбинської, Стус є одним із втілень духа Шевченка [5, с. 673]. Не скорився, став визначальним символом доби. Зумів піднести людину до рівня її долі та покликання у слові. Український поет витворив для себе «поетичну Вітчизну», вірним якій був до останку. Один із висновків Василя Стуса такий: «Історія української поезії – це історія видовищних смертельних катастроф, чи не єдиний спосіб збереження духовнонаціональної релігії». Стус з митцем великої національної віри: «Бо ти і є Вітчизна, / бо так стоятимуть брати, / як буде днина грізна. / Бо є в тобі цілий народ / його червонокрівці. / Це дай рукам лихих заброд / чинити волю вбивці».

Василь Стус, свідомий свого призначення, піднявся на Голгофу вічності. І залишився вірним собі, моральному абсолюту до кінця. «Крізь сотні сумнівів я йду до тебе, / добро і правдо віку... / Аж туди, / де не лягали ще людські сліди, / з шовба на шовб, аж поза смертні грани / людських дерзань, за чорну порожнечу, / де вже нема ніщає, ні біди. / І врочить порив: не спиняйся, йди. / То – шлях правдивий. Ти – його предтеча».

«Поет Василь Стус є для нас, читачів... великою дорогоцінністю, немов грудка рідної землі, в якій затвердили і кров, і слози, і чародійні пахищі рідної природи, і барви мистецьких творів», пише Аріядна Шум. Ім'я Стуса увійшло в життя українського народу як важливий чинник пробудження й самоусвідомлення, набуло певною мірою символічного значення. Вірші митця-дисидента сьогодні додають нам сили й упевненості у незборимості нашого народу, у його міці і його величі, як і поезії Великого Шевченка. «Нам треба голосу Тараса», – говорили ми у сімдесяті, дев'яності. «Нам треба витримки й нездоланості Стуса, його образу буття, його осягнення вічності», – мовимо сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стус Василь. Вибрані твори – упор. Іллітра Стус. К.: Смолоскип, 2012. 872 с.
2. Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву кашинського КДБ УРСР (українською). В. Кітіані. Х.: Віват, 2021. 688 с.
3. Шум А. Поезія Василя Стуса – Стус В. Вибрані твори. К.: Смолоскип, 2012. С. 606–616.
4. Шевельов Ю. Трунок і трутини – Стус В. Вибрані твори. К.: Смолоскип, 2012. С. 642–672.
5. Коцюбинська М. Феномен Стуса – Стус В. Вибрані твори. К.: Смолоскип, 2012. С. 673–685.

ВЕСІЛЬНИЙ ФОЛЬКЛОР ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ: ВІД СИМВОЛІКИ ДО РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Цвид-Гром О.

Білоцерківський національний

агарний університет

e-mail: Tsvidgrom@gmail.com

В українському суспільстві давно визріла гостра потреба в осмисленні власної самобутності та збереженні національної свідомості. Оскільки важливою складовою усіх сфер життя цивілізацій виступає автохтонна традиційна культура, в основі якої лежить культ сім'ї, родини, нації, логічно зростав інтерес до обрядів та обрядової поезії – могутнього етнічного коду національної ментальності. Дуже багато інформації, яка визначалася сферою давнього звичаєвого права, а тому збереглася якнайдовше, містить весільна обрядовість.

Українська шлюбна обрядовість відзначається генетичною й типологічною спорідненістю для усіх регіонів компактного проживання етносу. У той же час при значній кількості спільніх рис своїми багатьма дійствами, атрибутами та окремими елементами весільні обряди різних етнографічних зон, а часто і сусідніх населених пунктів, значно різняться між собою. Відтак наукове осмислення регіональних версій весільних обрядодійств, їх атрибутив, пісенних образів-символів важливе для з'ясування як цілісної картини української весільної обрядовості, так і тої її частини, яка колись складала обов'язкову ритуальну основу [2].

Стосовно ж вивчення традиційного шлюбного обряду саме Західного Полісся, зауважимо, що воно, крім усього, має виняткове значення для з'ясування та реконструкції семантики окремих цінних реліктових явищ, оскільки досліджуваний регіон відзначається доброю збереженістю багатьох архаїчних фактів.

У весільній обрядовості західнополіського регіону ще й зараз можна відшукати сліди особливостей етнічної історії населення, його традиційних естетичних ідеалів, традиційної моралі тощо. Численні символи, які простежуються у весільному обряді, виступають своєрідним ідентифікатором давніх родів і племен, бо в різних кутках краю мають різний зміст. З'ясування їхнього початкового значення має розкрити секрети подальшої трансформації конкретного змісту в абстрактний художній образ, в якому переосмислена естетична форма нівелює прадавню естетичну функцію. Встановлення закодованого змісту в образах-символах органічного світу, обрядових дійствах та атрибутах дасть змогу глибше усвідомити буття й етнічну належність полішуків, привідкрити їхню історію у періоди розквіту й занепаду цивілізацій, культур, розвитку й утрати чи десемантизації традицій.

Незважаючи на втрату багатьох текстів, на різні нашарування та еволюційні зміни, у весільній пісенності збереглося чимало архаїчних сюжетів, структур і мотивів, які відзначаються поліфункціональністю, а також окремими

регіонально-локальними особливостями, які розкривають специфіку мислення, бачення та сприйняття навколошнього світу багатьма поколіннями.

Різноманітність символів, атрибутів та ритуалів весільного обряду західноукраїнського регіону характеризується певною етнічною своєрідністю. Адже сам весільний обряд виник в умовах сквозамії. Своєрідними ідентифікаторами роду при цьому могли виступати певні атрибути, ролові знаки і навіть тип господарства. Усе це разом згодом лягло в основу диференціації родової символіки. Отже, загальна обрядово-епічна символіка, вірогідно, походить із сущності етносоціальних уявлень, що формувалися й ускладнювалися у міру становлення і розвитку етносу.

У складному комплексі весільного ритуалу, який розкладається на ряд обрядових дій, простежується цілісна семантична система первісного культурного коду, що виражається на рівні символів (знаків). Більшість із них увійшли в обряд дуже давно, а тому не мають конкретної семантики. Інша частина має лише пізніше походження і майже позбавлена будь-якого традиційного змісту, а відтак може сприйматися винятково асоціативно. Зрозуміло, що для дослідників значення мас не асоціативний, а семантичний зміст.

Будь-яке фольклорне явище завжди багатозначне. «У міру своєї десемантизації воно може одержувати властивість до виникнення на його пні нових сюжетичних утворень, що разом з ним становлять новий рівень його змісту [1]. Отже, з'ясування семантики будь-якого символу полягає у виявленні його семіотики, тобто всіх традиційно вжитих у фольклорі значень.

Народнопоетичні символи, що простежуються у весільних піснях, добиралися у процесі тривалого спостереження, вивчення й естетичного освоєння світу й увібрали в себе багато матеріальних, історичних, психологічних та інших, пов'язаних із життям, позамовних чинників. Унаслідок цього значення обрядових символів закодовані в історичному тлі кожного з них. Його ж можна реконструювати, лише виходячи із семіотичного рівня.

Особливістю народної поезії є її метафоричність. Те, що відбувалось у весільному обряді, бачив кожен. Задачням же хору було оноетизувати цей процес, надати йому більшої значимості або й привідкрити давній сакральний зміст того, що діялося в ритуалі. Так, у весільний фольклор увійшли стійкі метафоричні сполучки, які на сьогодні можуть послужити основним матеріалом для реконструкції не лише семантики поетичних образів, а й змісту самих цих ритуалів.

Вважається, що символи виникли на основі паралелізму, що передбачає зіставлення людського життя й природи за ознакою дії. Паралелізм, на думку науковців, полягає у зіставленні суб'єкта та об'єкта за категорією руху, дії як ознаки вольової життєдіяльності. Об'єктами, природно, були тварини. Вони найбільше нагадували людину. Але й рослини вказували на таку ж подібність: вони так само народжувались і відцвітали, зеленіли й хилились від вітру. Неорганічний нерухомий світ мимовільно втягувався у низку паралелізмів. Коли паралель увійшла в ужиток, визначилась і закріпилася надовго, тоді вона

й стала символом, будучи самостійною в інших поєднаннях як показник загального.

Етнографічне вивчення весільної обрядовості та з'ясування її локальної специфіки формує базу для комплексної реконструкції праслов'янської духовної культури досліджуваного ареалу.

Таким чином, наявність певної категорії символів пояснюється етнічною своєрідністю краю та його природним ландшафтом. В основі диференціації родової символіки у період екзогамних шлюбів виступали певні атрибути, родові знаки, тип господарства тощо. Насиченість текстової фактури весільних пісень образами-символами органічного світу висвічує вірування та світогляд населення цього регіону і види його основної господарської діяльності. Щодо вираження семіотичного ряду символів зоо- орніто- та ботаноморфного походження, то воно свідчить про вірогідність участі у їхньому формуванні уявлень, пов'язаних із наявністю тотемічної диференціації родів, зумовленої екзогамією шлюбів. Консолідаюче значення маловживаних образів визначено їхніми функціональними ознаками в пісennих текстах. Найпізнішими за походженням постають художні символи-порівняння та паралелізи, які не мають безпосереднього зв'язку з ритуалами і використовуються в текстах весільних пісень унаслідок зовнішніх ознак: (молода – яблучко, вишенька, зірка; молодий – дубочок, місяць тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Давидюк В. *Історична символіка української кумулятивної казки. Фольклористичні зошити*. Луцьк, 1996. Вип.1. С.13.
2. Цвид-Гром О.П. *Первісна семантика деяких пісennих символів у весільному фольклорі Західного Полісся. Нове життя старих традицій: традиційна українська культура в сучасному мистецтві і побуті: матеріали міжнар. наук. конф. в рамках V Міжнародного фестивалю українського фольклору «Берегиня»*. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2007. С. 388–408. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/1958> (дата звернення 08.04.2024).